

helikon

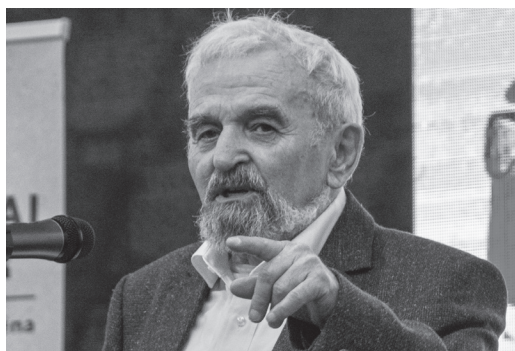
„vesztegel a cirkusz”

2022 12

XXXIII. ÉVFOLYAM
2022. 12. (842.) SZÁM
JÚNIUS 25.
ÁRA 4 LEJ | 400 FT
IRODALMI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK KÉTSZER EGY
HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON

Kurjatkó Tamás: *Morze*
Lapszámunk 1., 3., 6., 9., 11–17., 19., 25. és 28.
oldalát a Barabás Miklós Céh Maros megyei
csoportjának tárlatával illusztráltuk, amely
Marosvásárhelyen, a Bernády-házban látogatható.

„Ha ott a föld alattad, verhetetlen vagy”
Interjú Király Lászlóval 4

Vahe Arsen
Versei 8

Gyenge Zsolt
Cannes-i fesztiválnapló 2022 20

Juhász Róbert versei 13
Dénes Gergő prózája 14

PAVILON 420

Szárász Miklós György, Zátónyi Tibor:
Halott városok 18

KÉPALÁ

Wirth Imre: *A név kátyú, vaddisznódagonya, omladék, szerelem* – 25. **2.**
 Karácsonyi Zsolt: *A második álom* **3.**
 „Ha ott a föld alattad, verhetetlen vagy”.
 Papp Attila Zsolt interjúja a Kossuth-díjas Király Lászlóval **4.**
 Makó Ágnes: *Milyen szarvas?; Sapka* (próza) **7.**
 Vahe Arsen: *A vízen járó, Tündérek eljövetele, Aznavour, Aznavour*. László Noémi fordításai (versek) **8.**
 Märcuțiu-Rácz Dóra: *Balsors* (próza) **10.**

Pavilon 420

Juhász Róbert: *Elköszön, Cancer, 4,5 milliméter* (versek) **13.**
 Dénes Gergő: *Signum* (próza) **14.**
 Charles Bukowski: *Levegő és fény és idő és tér; A szemeteskuka; Szerelmes vagyok*.
 Gothár Tamás fordításai (versek) **16.**

Képalá

Zátonyi Tibor – Száraz Miklós György: *Halott városok* (próza) **18.**

Ferencz Imre: *Legenda; Árbóc; Csak; Cirkusz; Nem áll kötélnek* (versek) **19.**

Kinematográf

Gyenge Zsolt: *Leni Riefenstahlról Kelly Reichardtig. Cannes-i fesztiválnapló 2022* **20.**

Theátrum

Bartha Réka: *Színházi terepTESZTelés és a másság arcai* **22.**

Kritika

Szalló Tünde: *Teremt – és kész (?)* (Ozsváth Zsuzsa: *Előző részek*) **24.**

Fülszöveg

Nyeste Emőke: *„Szakrális pontok, ahol az idő örvényleni kezd”* (Száraz Miklós György: *Csodás Magyarország*) **26.**

Képregény

Vincze Ferenc, Csillag István: *Medvepara* **26.**

Amplitúdó

Jakabffy Tamás: *A francia szimfónia megújítója* **27.**

Artefaktum

Vida Krisztina: *Amikor a több valóban több* **28.**

WIRTH IMRE

A név kátyú, vaddisznódagonya, omladék, szerelem – 25.

W. Imre az óbudai panellakásban várta A.-t, egyedül, hogy majd jön este, a nyitott ablakon beszűrődő kiabálásban, a dühöngőkben focizó gyerekek káromkodásában folytonosságot érzett, mintha teste eggyé vált volna velük a forróságban, mindaz a reménytelen, végtelen éhség a szeretetre, mohó élni akarás ott lüktetett az izzadt trikók súrlódásában, a vékony talpú kínai tornacipőkben, a kapufának csattanó labda magányában.

Így utólag persze, halottan, még fájdalmasabb lesz minden, az összes szó, amiben ott pulzál, ragyog a boldogság vágya, de gondolom, ez sem tart sokáig, hiszen ahogy kihuny az emlékezet, egy pillanat alatt, csak a fekete jelek sorakoznak zavarodottan a papírlapon, immár utasítások nélküli alakzatokba rendeződve.

W. Imre nem tudta, hogy miközben A.-ra várva nyugtalanul lement a földszinten sorakozó postarekeszekhez, amelyek közül az övét még nem feszítették fel újságért, vagy unalomból, vagy a cella sötétlő mélyébe tekintő félelemből, Nyugat-Kamerunban a Monoun krátertől felől különös morajlás hallatszik, s rövid időn belül majd’ negyven ember fullad meg a kitörés következtében kiszabaduló irgalmatlan szén-dioxidtól. A lassan leereszkedő keserű gázfelhő esélyt sem hagyott a menekülésre, savanyú párja sokáig ott lebegett a letarolt tópart felett. W. Imre, ahogy kirángatta a szekrényéből a színes virágokkal, holddal, nappal, fűvel, ívelő szivárvánnyal gazdagon díszített borítékot, amelyet nyilván, más nem lehetett, A. rajzolt gondosan, centiről centire haladva keresztül-kasul, nem hagyva teret semmilyen üres és céltalan foltnak, jelezve, hogy a létező világ bármely esetleges, szerény, nevésségesen céltalan részecskéje is belakható érzellemmel, beleborzongott az ismeretlenül rátelepedő, fullasztó tehetetlenségbe. Mintha a színes indák körbefonták, magukkal rántották volna, belelegezve egy papíron porló, krátertől partján elhagyott grafitceruza keserű illatát. Borítékkal a kezében lassan ment föl a második emeletre, csak az üzemen kívüli gomb piros fénye villogott az emeletek között, a liftajtónál.

Szívszorító lapozni az emlékezet lapjait, nem kell ehhez élni. Nem tudom, Villax Karolina írt-e valaha is illatos levelet titkos udvarlóinak, amelyben közölte velük megmásíthatatlan, rájuk nézve kegyetlen döntését, de azt, hogy két év múlva a közeli Nyos tónál ezerhétszáz hálnak meg ugyanígy, fojtogató csendben a gázfelhő alatt, ami szinte észrevétlenül marad majd az ugyanekkor felrobbanó csernobili atomerőmű világfaként égig magasodó árnyékában, elképzelni sem tudom, ki találta ki, pedig nem létezem már, s így tulajdonképpen beleláthatnék az egyetemes semmibe.

A konyhába ment, hogy kivegye a beépített szekrények közé beszuszkolt hűtőből a kommersz likőrt, amit kapni lehetett a boltban, nem értett az

Ránézett a lőrészterű konyhaablakra szerelt visszapillantó tükörrre, amin látni lehetett, ki csenget a kaputelefonnál, de csak gyerekek szaladtak el nevetve, és feltépte az agyondíszített borítékot.

A második álom

A második álomban hatalmas csarnokok, csatornájáratok, adatok halmaza és múltó fájdalom. Nyomorgó lények, akiket elfelejtettem egy napon, de most összegyűltek, hogy a helyszínt velük együtt: ne felejthessem el.

Ez egy visszatérő álom, de sohasem találkoztam benne a visszatérés örömeivel. Nincs menekvés ebben az álomban. Nincs álom ebben az álomban. Csak ébrenlét van, folyamatosság, folyamatos reménytelenség, lejegyzett kínok, ismeretlen betűk.

A tüköt valaki pontosan a halánték bőre alá szúrja, hogy ettől is javuljon a látás. Valaki a szem mögé tekint, hogy a szem ettől is érzékenyebb legyen, valami a bőr alá mászik, hogy minden egyértelművé válhasson az értelmetlen felszínen.

A második álom legtetején, öregek mondják: még lángol a nap. Felnézhetünk az öregek szintjére, de nincs esély, hogy megpillantsanak.

Minden itt élő kimerít a képzelet teljes hiánya. A szavak eltűnése, a képek eltűnése, a helyzetek és a formálható tények eltűnése, az eltűnés eltűnésének lehetetlensége. Itt van mindenki a hatalmas csarnok oszlopainak legalján. Végtelen sorban, végtelenül – és éppen ezért egyetlen pontba sűrűsödve.

A tú fokán nem jut át senki, nem is keresi senki. Senki sem lát angyalokat, senki sem lát tevéket. Nem tevékeny senki. Mindenki mozdulatlan.

Emelkedik a csatornalé.

Felnézhetünk az öregek szintjére, de nincs esély, hogy megpillantsanak.

PRÓZA

italokhoz, versenytáncos-vendéglős apja mellett nem volt szüksége erre a tudásra, táncolni sem tanult meg, beszélgetni is alig, apja helyette is szóval tartott minden társaságot, azzal vigasztalta magát, hogy könyvekből igyekezett elsajátítani a mennyei hallgatás tudományát, aminek azonban az utóbbi időben egyre kevesebb hasznát vette. A gyógyítás angyalai ugyan ott csapkodtak körülötte, így lassan kiürült szervezetéből a sok gyógyszer, de bőrének kellemetlen szaga lett, amit nehezen viselt, és folyamatosan mosakodott. Ránézett a lőrészerű konyhaablakra szerelt visszapillantó tükörré, amelyen látni lehetett, ki csenget a kaputelefonnál, de csak gyerekek szaladtak el nevetve, és feltépte az agyondíszített borítékot. Ahogy kihullott belőle a gyöngy kézírással írt, kékes árnyalatú lap, mintha széthullott volna az idő biztonságos talapzata, és egyszerre keveredett össze benne Pszühké története, amint nappal izgatottan várja éjszaka érkező, arctalan kedvesét, akivel csak addig lehet együtt, amíg nem látja, és a csillebérci úttörőtáborban megismert Lódoktor becenevű fiú, aki basáskodva hevert az egyik szobában, körülötte piros nyakkendő, valóságos háremmel, miközben a fiút láthatólag egyáltalán nem érdekelte a hódoló lányserég, amit W. Imre döbbsent értetlenséggel szemlélt, s aztán ez a felkavaró, össze nem illő kettősség élete végéig nyomasztotta, Villax Karolina hiába óvta volna őt a megértés és megbocsátás szemére bocsátott álmával.

A diólikőrön átszűrődő fénybe tartva olvasta A. levelét:

„Hová lett a tágasságod, amiben elfér öleléseid ritmusának da-dogása, ahogy a szív kihagy és felejt, elfelejti a tegnap délután zuhogó fényét a park gyepe, a szavak földbe csapódását a kimondatlan tehertől, eső után a lebegő párafelhőket, gőzölgő aszfaltnyi délibábot a Szent István körút kifeszített napernyői alatt összebújva, miközben az augusztusi alkony árnyakat nyújt lassan teraszokat tartó kopott Héraklészek csonka lábai alá, és koszos lécsordogál a virágárusbódék mellett füstölő kanálisokba?

Hová lett tágasságod, ami soha nem volt, végre sorsukat elszíszegő, elsuttogó lények sziluettjét varázsolja a Margit híd korlátjaira, mesélve lassan pusztító érzésekről, fájdalomokról, amik miatt örökre itt lapulnak, és csak várnak, várnak, mikor szabadítja meg őket a szerelem, de csak az, ami olyan hűvös és mély, mint eldugott tengerszem a halott szemében, és oly riasztóan féktelen és gyáván boldog, mint dadogó szív a halott mellkasában?

Tegnap megértettem, hogy nem szeretsz engem, nem engem szeretsz. Többé sose láthatsz.”

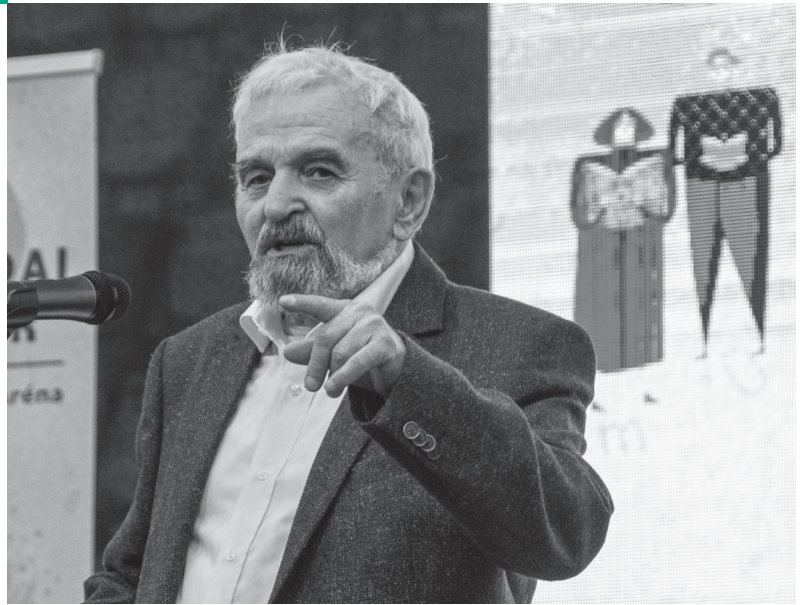

Szőcs Zoltán-Zörgő: Az ember eredete

„Ha ott a föld alattad, verhetetlen vagy”

INTERJÚ

A KOSSUTH-DÍJAS KIRÁLY LÁSZLÓVAL

Fotó: Mărcuțiu-Rác Dóra

Ha jól tudom, közel 60 éve publikálsz...

— Igen, egészen pontosan 1963 óta.

Ha valamilyen úton-módon, mondjuk időutazás révén, az akkori pályakezdő éned megtudta volna, hogy 2022-ben Kossuth-díjat kap, mit mondott volna? És Kossuth-díjasként mit mondanál most annak a fiatalembernek?

— Amikor indultunk, az 1960-as évek elején, efféle gondolataink nem is lehettek, sem nekem, sem a nemzedéktársaimnak, mert elképzelhetetlen volt, hogy valaki magyar állami díjat kapjon határon túli magyar szerzőként – a baráti szocialista országok közti viszonyrendszerbe ez nem fért bele. Az akkori politikai helyzet következtében szerves kapcsolatunk a magyarországi irodalommal vagy bármelyik másik régió magyar irodalmával nem volt. A magunk lábán álltunk, magunknak adtunk díjakat. Könyvek is alig-alig érkezhettek Magyarországról, amit átengedtek a határon, az is inkább világ-irodalom volt, méghozzá a semlegesebb fajtából, vagyis amit nem gyanúsíthattak azzal, hogy távol áll az itteni ideológiai gondolkodástól. Díjak se nagyon voltak, létezett ugyan az Állami Díj, azt viszont többnyire irodalmi munkásság címén, de politikai okokból ítélték oda – kivételek persze voltak, Szabó Gyula *Gondos atyafiságára* például húzták az orrukat az elvtársak, mert nem éppen úgy ábrázolta a mezőgazdaság szocialista átalakítását, ahogyan elvárták volna, de akkora sikere lett, hogy kénytelenek voltak díjazni Gyulát, igaz, egy sebtében összeállított novelláskötetért, a *Fűhúzó április*ért. Mi már attól a mennyországban éreztük magunkat, hogy pályakezdő egyetemi hallgatókként egyáltalán beengedtek bennünket a romániai magyar irodalomba. Nagy boldogság volt, amikor az ember a saját nevét először meglátta nyomtatásban, de a kötet lehetősége távolinak tűnt. A sors fintora, hogy én, aki elsősorban költőnek tartottam magam, az első díjamat egy prózákötetemre, a *Santa Maria ma-kettjére* kaptam, 1971-ben.

Nem kerülhetjük meg a Pezsgő-díjat sem...

— Azt csak később kaptam meg. Az írószövetség kolozsvári fiókja 1975-ben kitüntetett a *Hannibál* című Eugen Jebeleanu-fordításkötetemért, majd rá egy évre a *Sétalovaglás*ért megkaptam a bukaresti költészeti díjat – ez volt a belépőm az országosan elismert költők közé. A Pezsgő-díjat 1983-ban kaptam meg, én voltam az utolsó, akinek odaítélték. Mondtam is akkor: ha azt akarjátok, hogy egy intézmény, egy díj megszűnjön, tüntessetek ki engem. Meglepő és jóleső érzés volt számomra, hogy K. Jakab Antal, aki mérhetetlenül szigorú irodalomkritikus volt, rám szavazott a díj odaítélésénél.

Úgy tudom, nem voltak zökkenőmentesek azok a pályakezdő évek: olyanok is felfigyeltek rátok, akiknek a figyelmét jobb lett volna elkerülni.

— Ehhez vissza kell térnünk a Forrás-sorozat kezdetéhez: a sorozat 1962-ben indult Lászlóffy Aladár kötetével, aztán jött Szilágyi Domokos, Hervay Gizella. Ők voltak azok, akik leginkább hozzájárultak a költészeti légkör átalakításához, akik úgymond új hangot képviseltek, bár korábban Kányádinál, Páskándinál már megpendültek ezek a hangok. Ők voltak a Forrás első nemzedéke, aztán

jöttünk mi. Tudni kell, hogy akkoriban egy kötet publikálásának „átfutási” ideje nagyjából másfél év volt: több felső szervnek is át kellett olvasnia a kéziratot, kizárólag ideológiai szempontból, mert a minőséget a kiadóra bízták. Úgyhogy amikor 1967-ben megjelent az első kötetem, a *Vadásztánc*, már készen volt a következő is, meg is jelent egy év múlva, majd 1970-ben még kettő – a lendületem tehát nem hagyott alább. Az utolsó egyetemi évünkben, ötödéven azonban meggyűlt a bajunk a Szekuritátéval. Végül december 31-én, Szilveszter napján ötünket a rektorátusra hívtak, sorba állítottak, irgalmatlanul legorombítottak. Utána viszont a szekus őrnagy, aki a kivizsgálást vezette, kijött velünk az előszobába – mialatt bent arról döntöttek, hogy kirúgnak-e az egyetemről vagy sem –, megkínált cigarettával, s azt mondta: fiúk, ennek vége van, remélem, nem rúgják ki magukat utolsó éven, de tudniuk kell, hogy ezt a vizsgálatot nem mi kezdeményeztük, magukat feljelentették. Magyarán szólva, „becsületes” magyar kollégák jelentettek fel a Pártnál, a Szekuritátét pedig utasították, hogy vizsgálják ki az ügyünket. Korrektül vizsgálták ki, meg kell mondanom.

Hogy úsztátok meg a kirúgást?

— A félelmetes hírű Constantin Daicoviciu volt az egyetem rektora. Négy órát álltunk vigyázzban a „kivégzőosztag” előtt, ott ültek a belügyesek is egyenruhában, Daicoviciu torkaszakadtából ordított ránk – de a végén nem rúgott ki. Utólag tudtuk meg, mi történt. Daicoviciu utasítást kapott a tartományi első titkártól, hogy mind az ötünket távolítsa el, de ő azt mondta, hogy erről csakis akkor lehet szó, ha írásbeli utasítást kap a felsőbb pártszervektől. A párttitkár viszont nem volt hajlandó erre, így maradtunk az egyetemen.

Az első kötetektől, díjaktól egyenes út vezetett az *Utunk* szerkesztőségébe?

— Szerencsém volt azzal, hogy az *Utunk*nál akkoriban nemigen volt ember, aki külföldi irodalommal foglalkozzék. Az az igazság, hogy elég sokaknak, akik ott dolgoztak korábban, alig volt közük az irodalomhoz. Amikor én odakerültem, már kicsit más volt a helyzet, hiszen a munkatársak közt volt többek közt Szabó Gyula, Huszár Sándor, Marosi Péter. 1969 januárjától dolgoztam az *Utunk*nál, valójában Szilágyi István „csempészett be” oda engem. Én akkoriban a központi pártlap, az *Előre* kolozsvári tudósítója voltam, de gyakran járogattam be az *Utunk* szerkesztőségébe az írócimborákhoz. 1968-at írtunk, forrongott a világ, Párizsban és más nyugati nagyvárosokban diáklázadások törtek ki, Prágában hatalomra került a reformista Dubček, a változások szele kezdett fújni, mígnem a Varsói Szerződés csapatai be nem vonultak Csehszlovákiába. Nyáron, amikor az események felgyorsultak, mindenki elment szabadságra a szerkesztőségből – Létay Lajosnak, az *Utunk* főszerkesztőjének külön érzése volt ahhoz, mikor kell nyaralni menni. Azok a csehek, akik a nyári szünidejüket a román tengerparton töltötték, tömegestül indultak hazafelé, amikor meghallották a híreket. Megható volt látni, ahogyan ezrével vonulnak át Kolozsváron is. Szilágyi Pistának eszébe jutott, hogy szolidaritásból cseh irodalmi összeállítást kéne közölni a lapban. Mivel én az egyetemen cseh nyelvet is tanultam fakultatív módon, felajánlottam, hogy megcsinálom.

Király László

1943-ban született Sóváradon. Nyárádgálfalván, Csíkfalván, Sóváradon járt általános iskolába, Szovátán végezte a líceumot, majd a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem orosz–magyar szakos hallgatója volt. A Gaál Gábor Kör szellemisége és közössége meghatározó volt számára. Rövid felsőbbányai tanárkodás után az *Előre* kolozsvári tudósítója (1968), 1968 karácsonyától az *Utunk* szerkesztője. 1990. január 1-jétől a *Helikon* szerkesztőségi titkára, az 1990/12. számtól főszerkesztő-helyettese, jelenleg főmunkatársa. Első verseskötete, a *Vadásztánc* 1967-ben jelent meg. Költőként, prózaíróként, műfordítóként egyaránt jelentős életművet alkotott. Legutóbbi kötetei: *Sziklarajz. Csúfhistóriák* (versek, Sétatér Kulturális Egyesület, Kolozsvár, 2018); *Kék farkasok* (az 1972-ben megjelent kisregény újrakiadása, Hargita Kiadóhivatal, Székely Könyvtár sorozat, Csíkszereda, 2021). Számos rangos díjat követően 2022-ben Kossuth-díjjal tüntették ki.

A szocialista országok írószövetségei a lapjaikból cserepéldányokat küldtek egymásnak, elővettem hát a prágai irodalmi folyóiratot, találtam benne egy hosszú költeményt, amely éppen a változásokról szólt, azt lefordítottam. Ez volt Jiřina Hauková *Átváltozások* című verse. De hogy a szovjet elvtársak se sértődjenek meg, az oldalon elhelyeztünk egy Voznyeszenszkij-versfordítást, *Levél Majakovszkij gépirónójához* címmel, és mivel Kassák-évforduló volt (akkor Kassák nem volt divatban), írtam egy kisesszét róla. Így összeállítottam egy teljes világirodalmi oldalt – ez lett a belépőm a laphoz. Kelltek persze pártfogók is ehhez, például Domokos Géza, aki a kultúrpolitikában magas tisztségeket töltött be, „civilben” viszont az *Előre* főszerkesztő-helyettese is volt, és ő beleegyezett, hogy átigazoljak az *Utunk*hoz. Ezek az enyhülés éveit voltak, később azonban szigorodott a kulturális, művelődési sajtó pártellenőrzése. A 80-as években kitalálták, hogy mindenki, aki a sajtóban dolgozik, pártaktivistának számít, ezért csak az dolgozhat ilyen közegben, aki belép a kommunista pártba. Számomra ez irtózatos dilemmát jelentett, mert nem voltam párttag, és tudtam, hogy ha nem lépek be, kirúgnak a munkahelyemről. Marosi Péter, aki akkor már szintén nem volt párttag, mert kitették, bölcsen azt mondta: egy olyan országban, amelynek 17-18 millió lakosa van, és abból négymillió párttag, miért csinálsz ebből lelkiismereti kérdést? Úgyhogy nagy nehezen ráálltam. Egyedül Mózes Attila úszta meg a belépést, mert rájött, hogy ő KISZ-tag, és ha kéri, 36 éves koráig maradhat is az. K. Jakab Anti sem volt párttag, de ő a marosvásárhelyi ideggyógyászatot járta elég sűrűn, „cédulás” ember volt, hivatalosan is betegnek számított.

A konyhában beszélgetünk, de ülhetnénk akár a *Helikon* új szerkesztőségében is. Néhány költözést te is megéltél a lapnál, mind közül talán 1989-90 fordulójára lehetett a leginkább sorsdöntő, amikor az *Utunkból Helikon* lett.

— A szerkesztőség akkor a pártházban volt, december végén pedig a pártház vasazott kapuját bezárták, félvén a tömeg haragjától. Január elején arra gondoltam, megnézem, mi van a szerkesztőséggel. Elindultam a Szamos partján a központ felé, és útközben, a tömbházuk előtt, találkoztam Szilágyi Pistával, aki a gépkocsiját bütykölte, hívtam őt is, jöjjön velem. Akkoriban szerkesztőségi felelős titkár voltam, Szilágyi pedig főszerkesztő-helyettes, de a változások után ő maradt a szerkesztőség tényleges vezetője. A történethez hozzátartozik, hogy belőlem korábban szerettek volna főszerkesztőt csinálni, mert Létay Lajos bácsi készült nyugdíjba, de – mivel

magas funkciói voltak pártvonalon is – nem engedték el mindaddig, amíg meg nem nevezi az utódát. Szilágyit nem akarták kinevezni, mert felajánlották neki a megyei lap, az *Igazság* főszerkesztői tisztségét, de nem vállalta el, úgyhogy örökre kihúzták a listáról, a pártnomenklatúra elkönnyvelte, hogy nem az ő emberük. Úgyhogy elkezdtek győzködni engem – csakhogy kiderült, nem pusztán az *Utunk* főszerkesztéséről volna szó, hanem arról, hogy afféle „Létay 2.” legyenek, vállaljam „csomagban” Lajos bácsi összes pártbeli és társadalmi funkcióját. Annyira kétségbeestem, hogy azt fontolgattam, nekimegyek a zöldhatárnak. Mai napig emlékszem arra a napra – november 19., a születésnapom volt –, amikor elküldtek a megyei pártkonferenciára, ahol felterjesztettek engem is a megyei pártbizottsági tagságra – Bukarestben azonban kihúzták a nevem a listáról. Nem tudom leírni az érzést: mint amikor a fuldokló kiemeli a fejét a vízből. Így aztán nem lettem *Utunk*-főszerkesztő sem. És amikor azon a januári napon sétáltunk Szilágyival a szerkesztőség felé, mondtam neki útközben, hogy indítsa el a lapot, mert természetesen ő lesz a főszerkesztő. Később a többiek is visszajöttek, és némi viták után eldöntöttük, hogy *Helikon* lesz a lap új neve. Ezt én javasoltam, mert szerettem volna, ha az erdélyi irodalom polgári vonulatát vállalja fel a folyóirat, és ezt nevében is jelzi.

A pártházból viszont el kellett költözniük.

— Igen, azt katonák őrizték. Tudor Dumitru Savu prózaíró barátunk, amikor tudomására jutott, hogy nincs hova mennünk, felajánlotta, hogy költözzünk a *Tribuna* folyóirat Egyetem utcai szerkesztőségébe, ahol volt egy kihasználatlan terem. Úgyhogy elkezdtük áthordani a tárgyakat: írógépeket, dossziékat, iratkötegeket. Nem volt veszélytelen művelet, mert az utcán a tömeg könnyen azt hitte, hogy dokumentumokat igyekszünk kimenekíteni, ellopni a pártházból. Miközben hurcolkodtunk, egyszer csak a semmiből megjelent Földes László 'Hobo', akit a kutya se ismert meg, csak én. A változások után Kolozsvárra jött, hozzánk irányították, és amikor meghallotta, hogy költözködünk, felajánlotta a segítségét. Ott állt a kiskatona a kapuban, kalasnyikovval a kezében, és látván, hogy ez a hosszú hajú, borzos, kétméteres alak velünk együtt cipeli a dolgot, megállított és megkérdezte tőlem: ez kicsoda, valami amerikai? Akkoriban, ha valaki így nézett ki, csakis amerikai lehetett.

Ha már időutazást emlegettem az elején: ugorjunk vissza az időben. Az utóbbi években egyre több időt töltöttél Sóváradon, a szülői házban. Hogyan alakult a viszonyod Sóváraddal az évtizedek során?

— Sóváradon születtem. A sors iróniája, hogy a nagyapámon kívül, akie volt a porta, a családunkból egyedül én születtem abban a házban. Édesapám Sóváradon volt tanító, Nagyenyeden végezte a Bethlen Gábor Kollégiumot, és akkor azt tartották követendőnek, ha mindenki visszamegy a saját falujába, hogy azt a közösséget szolgálja, ahonnan őt iskolába küldték. Egészen 1947-ig ott tanított, 1948-ban ugyanis államosították az egyházi iskolákat Romániában, és mindent átalakítottak szovjet mintára. A Szovjetunióban pedig az volt az elv, hogy a tanügyi kádereket – és általában a kultúrában dolgozó embereket – lehetőleg ne a származási helyükön helyezték el, mert az ottani rokoni, baráti kapcsolatok „elvszerűtlen” viszonyokat eredményezhetnek, amik akadályozzák a szocializmus építését. Akkor még létezett a Magyar Autonóm Tartomány, annak viszont az volt az érdeke, hogy minél inkább a közelben tartsa a helyi munkaerőt, ezért apámat elhelyezték ugyan Sóváradról, de nem nagyon messzire, Nyárádgálfalvára. Akkor ötéves voltam, még két évig jártam óvodába Nyárádgálfalván, és ott kezdtem el az elemi iskolát is. Közben édesapám egyfolytában írta a kérvényeket a tanügyi hatóságokhoz, hogy helyezték vissza Sóváradra. Nem helyezték vissza, hanem 15 kilométerrel odébb „költöztettek”, Csíkfalvára, Nyárádszereda mellé. Ott éltünk hat évig, és csak 1956-ban térhettünk vissza a szülőfalumba, de azzal a feltétellel, hogy édesapám vállalja az orosz nyelv tanítását is – ami egyébként a kedvenc tantárgyam volt. Így kerültem vissza Sóváradra, ahol a hetedik osztályt végeztem, de a nyarakat addig is, tízéves koromtól kezdve, Sóváradon töltöttem a nagyszüleimnél. A nagyszüleimből kulákot csináltak, mivel a kollektív gazdaság alakulásakor rászálltak nagyapámra, hogy lépjen be – először a tehetősebb embereket próbálták beszervezni, hiszen ha ők belépnek, a többiek követik a példájukat. Nagyapám ráadásul a román királyi és a „kicsi” magyar időkben községi bírósági volt néhány évig. Nem állt be a kollektív gazdaságba, ezért hatalmas nyomásnak tették ki, beszolgáltatási kvótákat vetettek ki rá. 1962-ben azonban kisajátították a földeket, elvitték az állatokat, akár belépett valaki a kollektív gazdaságba, akár nem – egy tehenet hagytak mindenkinek, hogy a család ne haljon éhen. ▶ 6.

És amikor azon a januári napon sétáltunk Szilágyival a szerkesztőség felé, mondtam neki útközben, hogy indítsa el a lapot, mert természetesen ő lesz a főszerkesztő.

► 5. Ugyanazokon a földeken dolgoztunk továbbra is, csak a termést beadtuk a közösbe. Nekem mindig Sóvárád volt az otthonom. Született egy testvéröcsém is, aki gyerekkorában majdnem meghalt, de csodával határos módon megmentették, a sérülése azonban később is megmaradt, ötvenéves korában hunyt el. Egyszer csak azon kaptam magam, hogy egyedül maradtam a családból: miután mindenkit eltemettem, ott ültem a háromszobás nagy házban magamra, ajtók, ablakok nyitva, nem volt senki. Akkor, a gyerekkorom óta életemben először, elkapott a zokogás. Nem sírtam, hanem rázott a zokogás irgalmatlanul, vagy félórán keresztül. Ezzel lezártam az életem addigi fejezetét, és tudatosítottam, hogy innentől én vagyok a ház egyedüli tulajdonosa. Ezért ragaszkodom annyira Sóvárárhoz.

Az otthon és a szülőföld kapcsán: szereted kihangsúlyozni, hogy erdélyi magyar költő vagy. Nem „csak” magyar költő, hanem hangsúlyosan erdélyi magyar. Nemcsak arról beszélek, hogy sosem mentél el Erdélyből, hanem arról is, hogy az önmeghatározásod láthatóan szemben áll a széles körben elterjedt vélekedéssel, miszerint egy magyar írónak Budapest felé kell tájékozódni, onnan várni az elismerést és a befogadást.

■ Így van. Az én hozzáállásomat ehhez a kérdéshez a nagyapám magatartása alakította ki. Édesapámat nem tekinthetem példának ebből a szempontból, mert neki tanítóként azt kellett képviselnie, ami benne van a tantervben, a tanterv pedig a hivatalos állami ideológiát tükrözte. Elég hamar feltűnt, hogy különbség van aközött, amit apám tanít, és amit nagyapámtól hallottam, láttam. Vass nagyapám hallgatag ember volt, három év orosz fogsággal a háta mögött, mindenét elvették, mégis túlélte, 87 éves korában halt meg. Tőle tanultam, hogyan álljak egyenesen a lábamon, úgy, hogy ha reggel belenézek a tükörbe, lehetőleg ne undorodjak magamtól. Ha van bennem valamilyen tartás, tőle kaptam. A kérdésedre visszatérve: Erdélyben születtem, Erdélyben nőttem fel, itt éltem és dolgoztam, mindaz, ami jó vagy rossz, itt ért engem, és csak itt érzem igazán otthon magam. Szeretek idegenben kószálni, de csak barátokkal,

a közös élmény miatt. A görög mitológiából, Anteusz példájából is tudjuk, hogy ha ott a föld alattad, verhetetlen vagy. Akkor vagy sebezhető, ha elveszíted a biztos talajt a lábad alól – Herkules tudta ezt, úgy győzte le végül Anteuszt, hogy felemelte a földről. Kevés dolgot tudok, de azt biztosan tudom. Sok mindenben tévedhet az ember, de bizonyos dolgokban tévedni helyrehozhatatlan kárt okoz. Nem emlékszem, hogy alapvető kérdésekben letértem volna arról az útról, amelynek a helyességéről érzelmileg és tudatosan is meggyőződtem. Ez a tudat biztosítja a lelki nyugalmam. Bizonyára szerencsém is volt, sokat gondolkodtam rajta, hogyan úsztam meg azokat az évtizedeket arcvesztés nélkül. Átérezem azok helyzetét is, akik nem tudtak ellenállni a nyomásnak, mert tudom, hogy mekkora volt a nyomás – de azt hiába bizonygatják nekem, hogy lehetetlen volt ellenállni neki. És ehhez a tartáshoz – nekem legalábbis – kellett Erdély is. Arról nem beszélve, hogy földrajzi, domborzati értelemben is imádom Erdélyt, az Alföldön nem érezném jól magam, Budapesten is leginkább Budán, a hegyvidéken szeretek lenni.

Azt is hallottam tőled, hogy furcsállod, amikor pályatársaid arról beszélnek: az írás nehéz, gyötrelmes foglalatosság.

■ Számomra sosem volt gyötrelmem. Pedig volt olyan időszak az életemben, amikor úgy tűnt, abbahagyom. Felsőbányán tanítottam egy ideig, Nagybányán laktam, naponta jártam ki autóbusszal. Ez idő alatt nem írtam verset. Akkor még az autóbusszon, a hátsó ajtónál ült egy pénztárosnő: egyszer, a buszon ülve, néztem azt a fiatal, törődött nőt, és megszólalt a fejemben egy vers. Meg is írtam gyorsan, az lett a címe, hogy *Könyörgés a pénztárosnőért*. És aztán ott, Felsőbányán villámgyorsan megírtam a második, *Rendhagyó délután* című kötetemet. A versírás ismét megkeresett. Büszke vagyok arra, hogy azóta sincs amit megtagadnom, legfennebb az indulás naiv, botor zsengeit. Nem az én tisztetem eldönteni, jó-e vagy rossz, amit írtam, de vállalom.

PAPP ATTILA ZSOLT

Kuti Botond: *Bellum*

Milyen szarvas?

– Apa meghalt. Ráugrott egy szarvas és agyonütötte.

Majdnem elejtettem a telefont, a járdát néztem, a szájam némán nyitva, a fülem zúgott, a töredezett aszfalt megnőtt, rohant felém, aztán visszaugrott a helyére. Nem értettem, mit beszél anya, csak a hangjából tudtam, hogy baj van. Milyen szarvas?

Csak otthon derült ki, hogy apa motorral ment a szomszéd városba, és az erdei útszakaszon, az egyik kanyarban kiugrott egy szarvas a fák közül, ráesett és agyonütötte. Nem karambolozott, nem ütötte el a szarvast, nem rántotta félre a kormányt, hanem ráugrott egy szarvas.

– Mindig mondtam neki, hogy óvatosan menjen az erdőnél. Ma nem mondtam – zokogta anya. – Hogyan lehet ezt elmondani bárkinek? A képünkbe röhögnek.

– Majd csak motorbalesetet mondunk. Nem számít. Ne foglalkozz ezzel.

Anya egy hétig sokkos állapotban volt, át kellett vennem a szervezést. A temetkezési irodában tízféle urnát mutattak, találomra ráböktem valamelyikre. Utána hazafelé aggódtam, hogy jó lesz-e, és már a színére sem emlékeztem. Összefolyt a szemem előtt az utca. Próbáltam lassan menni, nehogy elüssenek vagy ilyesmi. Nagynéném kiszúrta, hogy nekem ez nem fog menni, másnap átjött unokatesóimmal együtt segíteni, hoztak egy temetkezési vállalkozó srácot is, aki egész nap telefonálgatott, meg időnként benyúlka a hűtőnkbe, apám sörét itta, azt hitte, nem látjuk. Engem nem érdekelt.

A konyhánkban is ők nyüzsgöttek, meg a nappaliban is, ahol olvasni próbáltam. Anya feküdt.

– Figyu, koszorúkkal hogy álltok? Ahha, rózsa, gerbera, szegfű, de ha egy hét múlva kell, akkor mi a pálya? Persze, feliratok mennek SMS-ben. Sírcsokorból szerintem legalább tíz.

– Anna, huszonötezer kellene kápé. De legalább húsz. Anyukád jól van? Nála esetleg van most ennyi?

– A torra biztos meghívjuk Timiéket is? Nem lesz fura, hogy az esküvőn nem voltak itt?

– Mindegy, csak ne beszéljetek róla. A gyűrűt is vegyétek le. Ennyire behihíztál fél év alatt? Szappannal se?

– A motornak tényleg nem lett semmi baja? Szerinted Öcsi kapja? És a Fiatot?

– A torra kellene négy vegyes tál. És rántott gomba, sajt, főleg Jucinak és a férjének. Rántott dolgokat sem esznek? Akkor esznek köretet. Desszerttel.

– Jut eszembe, a szarvaspörköltet nokedlival mindenképp vegyétek ki! Helyette székelykápi.

A temetőbe negyven perccel előbb értünk ki, sehol senki, a kavicsos úton tébláboltunk. Lassan szállingóztak a bejárat felől a rokonok, barátok, apa kollégái. Alig ismertem valakit. A ravatalozóra nem emlékszem, csak a névtáblákra a bejáratnál, apa

volt aznap a harmadik. Borzongott a hátam, órák múlva is. Hónapok múlva is.

A sírnál tömeg volt, sokan oda sem fértek. Először nem értettem, aztán rájöttem, hogy apa még csak ötvennégy volt, és még élnek a barátai. Reméltem, hogy nem mind engem néz. Én azt néztem, mennyi nő van napszemüvegben. Vajon azért, hogy ne lássuk a szemükön, hogy nem sírnak?

A tor végül nem volt annyira kínos, nem kérdeztetek, nem hallottam elfojtott röhögést. Mindenki próbált kedves lenni. Kábán mosolyogtam, miközben a vendégek kézről kézre adtak, azt hiszem, mindenki meg akart szeretgetni, mint egy kisbabát. A gyomrom olyan kicsire szűkült, hogy pár sült krumplival és egy pohár gyümölcslével meg is telt. Anya sem evett, mégis elfogyott minden. Apa kollégái söröztek, búcsúzáskor azt mondták, jó buli volt, csak pont a fő partiarc, Józsi hiányzott. Nem tudom elképzelni, milyen partiarc lehetett apa. Már nem is fog kiderülni.

Unokatesómék vittek haza minket. Amikor elbúcsúztak, anyával leültünk a nappaliban, és a hirtelen támadt csöndben hallottuk nagynéném hangját, amikor elsétáltak az ablakunk alatt.

– A szarvasnak tényleg nem lett semmi baja?

Sapka

Tolom fölfelé, meg nem állok egy percre sem, ez aztán a kardió, tizenegy kiló, tíz százalékos emelkedő. Tovább, tovább, belégzés, kilégzés, a homlokom száraz, a pulzusom alig emelkedik, látszik a napi kétszer két óra hatása. Csak ne kalimpálna. Vagy ne ordítana.

– Kicsikém, ne már, nézd azt a szép izét ott, milyen érdekes.

Kerülgetem a parkoló autókat a szűk járdán, kicselezem a hosszú pórásra eresztett kutyát is, igen, ott a vau-vau, na végre, egy kis csend. Négy másodpercnyi élvezet.

– Ó, de édes, mindjárt megeszem! De miért nincs sapka a buksiján? Meg ne fájzon a kis anygalka ebben a csúnya őszben! – zökent vissza a kutya gazdája a valóságba.

– Igen, köszönöm, nem, nem fázik a feje, tényleg nem, örültem, minden jót!

Egy sarkokkal odébb újabb aggódó arcú járókelőbe botlunk.

– Hahó, anyuka, elvesztette a baba sapkáját! Biztos ledobta a kis csintalan valahol útközben.

– Hehe, nem is volt rajta, de azért nagyon kedves, köszönöm!

– Nem volt? De nem kellene rá?

– Nem, köszönöm, jól van így, viszlát!

A következő szembejövönél már átgondolom, hogy átmenjek-e az utca túloldalára, de elszégyellem magam és maradok.

– Szejbusz, aranyom, hát nem fázik a kis fejed? Juj, hol a sapkád?

A pulzusom most már emelkedik, pedig sík a talaj. Mosolyt erőltetek az arcomra, és némán tolom tovább.

A park szélénél egy házaspár mellett haladok el, akik kórusban szavalják:

– Tündérke, hogyhogy nincs rajtad sapi?

– Egy napkitörés megsemmisítette. Szép napot! – mondom elvörösödő arccal.

Haladok tovább a kavicsos úton. A kopott padon elegáns, kesztyűs néni üldögél. Miniket néz.

– Juj, micsoda dolog ez, hát anyud otthon felejtette a sapkát! Szegény kis bogárkám!

– Ön pedig, úgy látom, otthon felejtette a horgolt pofabefogóját.

Rohanok tovább. Lendületesen becsukom magam mögött a játszótér kapuját, és arra gondolok, megmenekültem, itt már mindenki a saját kölke nem létező fél pár kesztyűjével van elfoglalva. A hátam mögül hallom meg a hangot.

– Sapka nélkül? Októberben? Na de anyuka!

– Igen, a sapka. Itt van a táskában, csak tetszik tudni, még nem véleményezték eleget a dolgot, és nem szeretnék elhamarkodottan dönteni, úgyhogy akkor felírom, hogy van hat szavazat a sapka mellett, és pár perce egy kedves bácsi ellene szavazott, ahogy a családtagok is, úgyhogy most pont döntetlen, még szeretnék begyűjteni legalább tíz véleményt, vagy esetleg népszavazást is tarthatnánk az ügyben, a résztvevők között kisorsolok egy színarany Herendi táskarádiót.

Remegő szájjal merülök el a homokozópátok tengerében.

Másfél óra múlva érünk haza, a gyerek végre kidőlt, én a gondolataimba merülve, automata üzemmódban fordulok be a sarkon. Egy kisebb csoportosulást látok a házunk előtt, és ahogy közelebb érek, izgatott hangokat hallok, felém mutogatnak, integetnek. Vagy tizenöt vadidegen szempár követi, ahogy feltuszkolom a babakocsit a töredezett járdaszegélyre.

– Emberek, itt jön! Anyuka, már vártuk, úgy hallottuk, segítségre van szüksége – kiabálják. – Megszakítottuk a szomszéd társasház közgyűlését, és áthívtuk a nyugdíjasklubból a bridzsszakosztályt is, ne aggódjon, anyuka, érvényes lesz a népszavazás!

Vagy tizenöt vadidegen szempár követi, ahogy feltuszkolom a babakocsit a töredezett járdaszegélyre.

A vízen járó

The Walker On the Water

Szeretem a parasztkézet mint magamét... földhálós kéz... tüskés... gyöngyházfényű körömház...
ujjak – gyermekgerincek... egymásba forrt... elkülönített... kétéltű gyökerek...

három dinnyét fogott gyümölcs-kerekdeden... zengett a dinnye ürege... kéz bütykei a napperzselte paradicsomok...
a padlisan – fekete nyúlcsalád hanyatt-homlok futott a kopott zsák hasába... azután a paraszt
a hegyes paprikák között alábukott, a földkerekség magját megragadta... s az úr kaján sötétjét meghasítva
bűbajos félpiros paprikát emelt ki... erősebb hittel csüggött rajta, mint az igazak feltámadásán a pápa...
a zsákból kiemelt paprikák közé tette és sáros nadrágjába törölte a halált...

ingzsebébe gyúrta a pénzt, hogy majdnem lehasadt... rágyújtott, parázslott szivarja, mint a Nap... a nagy eget beszívta
nekidőlt kocsijának, bár fémrészét a rozsdá rég megette... föld gyomrából kihajtott...

és a fiam és én terhünkkel elindultunk és jártunk a vízen...

Tündérek eljövetele

The Arrival of Fairies

Ebben az órában, amikor érzékeid ráhibáznak, hogy a Hold fia vagy, és szerelmed
a lényeg hiányát ölti magára, apad, szivárog folyékony-formátlanul, a város
rávezet arra, hogy beköszönt a reménytelen szerelem kora...

a mindenk helyét betöltő
kábitószerek ideje, melyek a napi
gondokat elfüstölik... de napod is
füstbe megy... érzékeid hozzá sem
férnek, biztonságos és kívánatos
mint a meg sem született magzat...

hajnalban kerüld az idegeneket... egyszerre kettőt is szerethetsz közülük vagy
egyetlen Egyet, és a hírek idején elhullók nem enyhítik a pirkadati kávézás csöndjét...

és azután kezdetét veszi az egyetemes valóság... a hiúság
forgószele kettérepeszt mindennapi elvárásaid rítusát és új
helyszínekre vágysz, melyeket mások ideje, története ural... ám
ugyanakkor benned is meghal valami és erről nem regélnek a
reggeli hírek... és önnön halálod s mások halála sem vigasztal...
vérereidben nem csak az idő áramlása lassul és akadozik... a
fölvújított barlangban haszontalan tükrök bámulnak rád és cseppet
sem szeretnék meglátni saját maguk...
haszontalan látnokok és látomások – bombák előtt, bombák után...
látomás, látomás, látomás... nézők és látók serege nélkül...
elhagyott trónszékek... halálesetek eltávozottak nélkül... hangtalan,
nyugtalan, sőt láthatatlan föltámadások...

eső áztatta szobrok... szobor tisztálta lelkek... szelídítetlen, nyugtalan lelkek,
mozdulatlanok csak, semmint jelenlevők, éhező nyüvek, szárnyak nélkül, képzelet
nélkül, nem vándorolnak sorba verődve... és ez a tündérek világrajjövetele, az erdők
szendergő lombja, a virágzó természet derűs nyugalma teljes... és újból látomás
szökken szárba és való és sürget és moccan... és megkülönbözteti a Látót tanoncától...

**haszontalan látnokok és látomások – bombák előtt, bombák után...
látomás, látomás, látomás... nézők és látók serege nélkül...**

Aznavour, Aznavour

Autópiac, Szovjetashen s a fákat az Úr fölhatalmazásával, a Biblia-
igazolvány
fedezékéből csöndben szikkasztó Nap. Több rendben átruházott,
tarkabarka autók, és tulajdonosok, és tulajdonosok...

Ott álltam én is haldoklók-föltámadók között, hogy eláruljam vén
(hűség) vasbarátom, aki, úgy tűnt, megért, s önműködően
a város utcáin elboldogul – jobbra, balra, előre,
ha lámpánál megáll – a legsötétebb éjben, amikor rabszolgából
király lesz és pára üli a bordélyt,
a szabadság fároszai a fények.

Én lekéstem a hajnalt e napon, vagy fürgébb volt a Nap,
a legsilányabb, messzi helyen álltam,
(az Úrtól is egyben legtávolabb),
rádiót hallgattam, úgy festett a piac, épp, mint a
Szovjetashen temető, ahol minden vétel és eladás
merőben értelmetlen...

Vedd olcsón, add el drágán – íme, az életelv!
– Ember, ilyen autó nincs a piacon, ez dromedár!
– Dromedár-autó, álmodozó, kész álom, barátom, szavamra mondom.
Szavamra!
Szavamra!
Szavamra!
Uram, irgalmazz, Uram, irgalmazz, Uram, irgalmazz...

A rádióból ereimbe Aznavour dala folyt –
la bohème, la bohème, la bohème...
Fülemben, lelkemben elpattan a mindennapok
feszülő húrja... az autók fásult hada jelek nyelvén beszél,
egyedi mindegyik s a másiktól merőben eltér,
látom az embert tároló vas atommozgásait,
látom a zsenge vas természetét.

A sors nem pusztán emberek előjoga.

Észszerű-e bármit venni, eladni itt, a Szovjetashen temető
közvetlen közelében? Különösen, ha Aznavour dalol –
la bohème, la bohème, la bohème, s a valóságyszerű
objektív-primitív dolgokra kétes árny vetül.

Dalod fölfogni túl kisszerű e bolygó,
túl pici hozzád képest, Aznavour...

Ám a szavak, „la bohème, la bohème”, kopottan hangzanak,
és fülemmel a hangokba már hasztalan kapaszkodom,
a dal végére pörög a szalag, az aszfaltra lecsap az irreális valóság,
a műsorvezető gyakorlott hangján, aki, lám, Aznavourról
múlt időben beszél, és lelki szemeim előtt
fehér-fekete fényképét sötét pánttal szegi,

és meglebegteti előttem azt, amitől rettegnek emberek, elefántok,
s a világon sokan,
s talán a világegyetem más szegleteiben... van ott még valaki?

És fölivel a buzgalom, mint ahogyan a Nap, a hiábavalóság...
a függöny mögé nem bújt senki sem...

Javítja hibáját a műsorvezető, bár meghasadni látszott tőle a világ,
s jelen van a jelenvaló, vagy annak tetteti magát,
különösen, amikor autója fémvázát tapintja.

La bohème, la bohème, la bohème...
drága Aznavour, eszembe nem jutott,
hogyan egy kis nyelvbotlás távoli bolygóra röpit,
ahol te nem vagy már, és ahol semmi sincs...

Nincs semmi más, csak –
vedd olcsón, add el drágán – íme az életelv!
– Ember, ilyen autó nincs a piacon, ez dromedár!
– Dromedár-autó, álmodozó, kész álom, barátom, szavamra mondom.
Szavamra!

Mureşan Gheorghe: Edison tiszteletére

Szavamra!
Szavamra!
Uram, irgalmazz, Uram, irgalmazz, Uram, irgalmazz...

Aznavour,
azóta hat hónap is elfutott, Tu Es, Tu Es, Tu Es (Te vagy, te vagy,
te vagy),
most már dalaid másként hallgatom, és értem, hogy sorsod
az örökkévalóság,
és belátom, hogy életem előfeltétele vagy már, te, te kis
(kis testbe zárt) óriás,
te, egyetemes örmény, szomorú, én nem értek franciául,
nincs rá remény, hogy kezet rázhatok veled,
nincs, csak a távol, távol...

Létezésed nékem fölfoghatatlan, Aznavour,
ma éppúgy, mint hat hóval ezelőtt, amikor az autópiac,
a temető ragacsos, láthatatlan falának dőlve, a tűző napban
a varázsos-valós rádiót hallgattam, s a műsorvezető irreális...
szürreális... nyelvbotlást ejtett,
és új világ lőn, a hihetetlen lét megpecsételtetett,
kapu döndült egy préri közepén,
kulcs fordult
kezem ügyében éppen ...

De boldog vagyok, Aznavour,
mert amikor születtem, te már rég megszületél,
és örménynek születél, Aznavour, és boldogságom netovábbja ez,
mindketten örmények vagyunk.

Én, e sorok szerzője, a távoli Örményországban rádióhallgató,
három öngyilkossági kísérlet elkövetője (közülük kettő sikeres),
aki minden film, tévéműsor stábjlistáján örmény nevetek les,
valamint Te, az egyetemes lélek kristálybizonyítéka,
kozmosz dalnok, mi egyéb? Egyebet nem is tudok rólad...

Valaki, egyvalaki csak megmentheti a világot,
amennyiben léteznek még a megmentésre vágyók ...

La bohème, la bohème, te, Aznavour, talán Franciaországban vagy,
valahol közel, vagy valamely repülővel megközelíthető,
valóságos helyen...

Te vagy az, Aznavour, érzelmkitörésem nézd el:
– Aznavour,
(ha nem is volt hozzá jogom)
lázás valód most kisajátítom,
talán holnap is megteszem,
tán mindörökké,
ha rátalálok...

La Bohème, la bohème, la bohème...

2006. 08. 07–2007.02

* Szovjetashen / Sovetashen / szovjet építésű városrész Jerevánban, ahol a város legnagyobb temetője és az autópiac található.

LÁSZLÓ NOÉMI fordításai
1973, Kolozsvár. Szülővárosában él.

Balsors

Már akkor tudtam, hogy rossz vége lesz az egésznek, amikor március elején Keresztes felállított, hogy mondjunk el egy szakaszt a *Himnusz*ból. Voltak ilyen heppjei, ötödikben az ábécét kellett felmondani, röhögtünk is rajta, hogy azt elsőben tanultuk, hülyének néz minket. De csak kihagyttunk pár betűt belőle, nem volt meg mind a negyven, és nem lehetett leírni, mondani kellett, és ha megakadtál, vége. Az osztályból hatan tudták hibátlanul, azok ülve maradtak, minket felállított, és felsorakoztatott a tábla elé, hogy szégyelljük magunkat. Nem is fértünk el egymás mellé, két sorban kellett álljunk, de a többiek, akik ülve maradtak, jobban szégyellték magukat, a dzsé meg egyébként se magyar betű, ezt mindenki tudja. Az egész osztályból csak Imola élvezte a helyzetet, ő is csak addig, amíg azt hitte, hogy akik ülnek, kapnak majd egy tízest, amiért tudják az ábécét, de Keresztes ráripakodott, hogy ez alaptudás, netán azért is tízest követel, mert tud magyarul. Aztán behívatta az Oszit, hogy nézze meg, ezek itt magyar gyerekek, és még az ábécét sem tudják. Ennyi erővel behívhatta volna a románokat az A-ból, még azoknak is több közük van a magyar kultúrához. Azt hitte, hogy ez most fájni fog nekünk vagy az Oszinknak, amikor tudtuk, nem fogja hagyni, hogy behívja az A-sokat, mert azokat mindenki utálja, és nem azért, mert románok meg nem tudják az ábécét, hanem mert parasztok. Egyszer az egyik le akarta köpni Márkit kólával, és valamelyik tanárt kapta el, aztán elfutott, szóval ilyenek az A-sok, mi meg tudtuk, hogy nem vagyunk ennyire parasztok, csak épp az ábécéből hagytuk ki a dzsét.

A *Himnusz*sal viszont már nem tudott megszívatni, Anyukával a tízórás mise végén mindig elénekeljük a bazilikában, tudtam kívülről az elejét, és annyi pont elég volt. Aztán amikor láttam, hogy Balázska után én következek, már kezdem mondogatni magamban, nehogy felsüljek, mint az ábécével, de az Istenért se jutott eszembe, hogy mi jön a balsors után, aminek rímelnie kell a néppel, pedig a templomban sose jártam így, igaz, ott mindenki mondja velem. És hiába néztem Keresztest meg a csúnya tetovált szemöldökét a piros szemüveg mögött, a kalotaszegi hímezéses ingujjából kilógó vörös körmeit, meg a ráncos nyakát, nem jöttem rá, mi rímel a néppel. Balázskát alaposan leteremtette, hiába mondta szegény, hogy nem készült, Keresztes ugyanazt hajtogatta, hogy erre nem készülni kell, ez kultúra, benne van az emberben. Balázskával egyébként is feszít kötekedett, mert egyszer azt hazudta, hogy otthon hagyta a füzetét, aztán Keresztes kiborította a padra a hátizsákját, és megkerült a füzet, Balázska meg olyan volt, mint a téglaszínű póló, amiben egész héten járt, és hiába magyarázta, hogy nem volt ideje, Keresztes elkönyvelte, hogy most már minden alkalommal kiborítja a táskáját, mert nem lehet adni a szavára. De Balázskát már nem érdekelte a szava, ösztönösen adta az ellenőrzőjét, hogy Keresztes írjon bele még egy négyest, egyébként se szokott kikapni a jegyei miatt, mert a nagymamájával lakik, aki iszik. Nekem az ábécés eset óta nem volt négyesem magyarból, Anyuka össze is szidna, hogy pont a *Himnusz*t nem tudtam, amikor együtt mondjuk a bazilikában. Gyorsan le akartam írni a szakaszt, hátha úgy eszembe jut, de Keresztes már meg is szólított, hogy mit bambáskodok, egy év alatt nem sikerült megjegyezni, ki után következem a névsorban. Gondoltam, hogy majd megoldom az egészet úgy, hogy nem pislogok, és akkor bekönnyesedik a szemem, mintha meghatódna, és ez működött is, nagyon lassan kezdtem mondani a *Himnusz*t, közben Keresztes ingjét néztem, hátha talállok egy helyet, ahol hibás a kalotaszegi hímezés, és arról eszembe jut, mire rímel a nép. Keresztes letette a pixet, vagyis az írószert, mert pixet a románok mondanak, szóval

A baj azzal volt, hogy nemcsak mi leszünk az ünnepségen, hanem jönnek Magyarból is.

Keresztes felnézett, és hallgatta, hogy milyen szépen mondom a *Himnusz*t, még sikerült bele is könnyezni, már tüsszentenem kellett volna, aztán ahogy a naplót néztem, eszembe jutott, hogy tépi a balsors a drága népet, még pont időben bemondtam, és nem úgy tűnt, hogy elfelejtettem, csak úgy, hogy mélységesen megérintett a balsors.

– Erről van szó, így illik elmondani a *Himnusz*t – bólogatott elismerően Keresztes, és már be is írta a dátumot a naplóba. – Szoktál szavalni?

Intettem, hogy nem.

– Pedig gyönyörűen mondtad.

– A bazilikában a tízórás mise végén éneklük, amióta megcsinálták a nagy orgonát a kórusnál.

És már itt tudtam, hogy nagyon ellőttem a szerencsém, mert Keresztes utálja a csinálni szót, azt mondja, csinálni a híd alá vagy a híd alatt szoktak, de ez olyan kifejezés, amit iskolázott magyar ember ki nem ejt a száján. De már megtörtént a baj. Gyorsan hozzátettem, hogy már azelőtt is tudtam a *Himnusz*t, és akkor láttam, hogy két számjegyet írt, szaladtam is vissza az ellenőrzőmért, hogy legalább egy jó jegyet vigyek haza a héten.

– Csodálkozom, hogy eddig nem jelentkeztél szavalóversenyre. Szerintem neked kellene elszavalnod a *Nemzeti dalt* az iskolai ünnepségen!

Ezen nagyot néztem, elsősorban azért, mert nem tudtam, hogy a *Nemzeti dal* az most Kossuth Lajossal van, amikor elfogy a regimentje, vagy a másik, a hosszú. És nagyon reméltem, hogy Keresztes nem fog megkérni, hogy most azonnal mondjam el, főleg, hogy már beírta a tízest, és már beleéltem magam, hogy kaphatok Anyukától valamit, de szerencsére nem kellett semmit sem elmondani, rávágtam, hogy kedvem volna, gondoltam, hogy arra is biztos kapok majd jegyet.

Így lett az, hogy a márciusi ünnepségen én kellett elmondjam a *Nemzeti dalt*. De még nem is ezzel volt a baj. A baj azzal volt, hogy nemcsak mi leszünk az ünnepségen, hanem jönnek *Magyarból* is.

A következő héten Keresztes bejelentette, hogy az anyaországi testvériskolánkból vendéggyerekek fognak jönni, így mondta, hogy anyaország és vendéggyerekek, és azokat mi kell elszállásoljuk, és küldjünk egy listát, hogy ki hány gyereket tud befogadni. Anyuka elfelejtette kitölteni a lapot, de megmondta, hogy egyet befogadunk, azzal csak elbírnunk valahogy, de ne legyen allergiája a szőrre, meg ilyenek, mert nálunk elég szőrös a lakás Rexi miatt, és őt meg hiába visszük el máshoz, Anyuka nem fogja az utolsó szőrshálzáig kinyalni a lakást, így mondta, hogy kinyalni. Kitöltöttem, aláírtam Anyuka helyett is, és visszavitettem Keresztesnek, hogy Anyuka üzeni, hozzánk kutyás vendéggyerek jöjjön. Akkor Keresztes kölcsönadott nekem egy petőfis szöveggyűjteményt, hogy abból tanuljam a *Nemzeti dalt*, ne a netről, de ha még akad benne valami, ami megdöbben, beszélhetünk róla, hogy két szavalamat is lehet, nem csak egy. Én erre úgy gondoltam, hogy az akkor két tízes, nem csak egy, de amikor megláttam, hogy annak mennyi szakasza van, rájöttem, hogy elég nekem egy tízes is, nem akarom túlórázni magam, ahogy Anyuka szokta a gyárban. A következő hétre már meg kellett tanuljam kívülről, hogy felmondjam a magyartanárnök előtt, lássák, mit kell csiszolgatni. Amikor elmondtam Anyukának, hogy én fogok szavalni a márciusi ünnepségen, nagyon megörült, de aztán elmúlt neki, amikor rájött, hogy akkor most megint ruhát kell venni, mert a régi ingemnek rövid az ujj, meg aztán nem lehet akármilyen ingben szavalni, kell valami ünnepi ancung, de a jó ég tudja, hogy az milyen, majd kimegyünk a piacra, és szétnézünk, mi tűnik olyannak.

Keresztesnek tetszett a szavalamat, a többi magyartanárnök is, igaz, hogy ők csak a gép előtt ültek, és tiszteletből nem klimpíroztak a billentyűzeten. Keresztes aztán kiment Imolával valami olimpiászt megbeszélni, mert neki is pont akkor kellett bejönni a tanárriba, amikor én szavalok, biztos irigy volt, hogy Keresztes engem választott, aztán amikor visszajött, előlről kellett kezdenem, szerencsére többször nem mondatna el velem, szóval hamar megszabadultam, csak mondták, hogy ne hadarjak annyit, és húzzam ki magam, a forradalmárok sem voltak nyámnyilák. Én nem akartam mondan, hogy a forradalmárok kiállításáról sokat nem tudok, Anyuka szokta szidni őket, szóval hazamentem, és még párszor átismételtem a

Bálint Zsigmond: *Májai öregek*

Nemzeti dalt magamnak, amíg Anyuka dolgozott, hogy ne hallja, ha elrontom.

Mielőtt megérkeztek a magyarok, Keresztes a lelkünkre kötötte, hogy vigyázzunk rájuk, legyünk jó házigazdák, és hozzuk el a szüleinket is az állófogadásra. Nagyon ideges volt, mert a díszteremben matekversenyt szerveztek, és muszáj volt a tornateremben állófogadni, ahol lábszag van és foltosak a matracok, és azokra a padokra kell ülni, ahol végighúzzák magukat a gyerekek tornaórán. Anyuka megmondta, hogy ő dolgozik, nem megy semmilyen fogadásra, majd szóljak, ha lejár az egész, és elhoz minket autóval. Keresztes végignézett rajtunk, bosszankodott, hogy miért vagyunk ilyen kevesen elegánsan öltözve, és úgy rendezett el minket, hogy aki tréninggatyás vagy mintás pólóban van, az menjen hátra, amikor a csoportképet csináljuk. Márki jelentkezett a leghátsó sorból, fekete versenyautós póló volt rajta, azért küldték hátra. Miután látta, hogy nem foglalkoznak vele, inkább bekiabált egyet.

– Anyukám kérde, hogy mikor jönnek a magyarok?

Keresztes azonnal hosszú rikácsolásba kezdett, hogy meg ne halljon még egyszer egy ilyet a szánkból, hogy mi magyaroknak hívjuk a vendégeket, mit fognak szólni, ha megtudják.

A vendégek egy kisbusszal jöttek, beengedtük őket az udvarra buszostól, ami ritka dolog, mert félnek, hogy megreped a beton. Imola rögtön előregyűrődött, hogy megkeresse a vendégeit, ő hármat is befogadott, de Keresztes szerintem még ezért sem adott neki tizest, talán az olimpiászért sem fog. A vendéggyerekek röhecselve szálltak le a buszról, a magyartanárnőjük is tréningben jött, nem kalotaszegi mintás ingben, ennyi erővel Anyuka is eljöhett volna az állófogadásra, és a csoportképre is beállhatott volna. A magyarok szétnéztek az udvarunkon, náluk biztos nagyobb lehet az udvar, mutogattak hol a kosárpalánkra, hol az udvaron parkoló autókra, szerencsére az A-sok nem voltak a közelben, mert ha rájuk mutogatnak, azok köpnek vagy bozgoroznak.

Keresztes betessékelte a társaságot a tornaterembe, elővett egy fekete mappát, abból mondta fel a megnyitóbeszédét, hogy milyen fontosak a testvériskolai kötődések és a magyar kultúra, és mi már hosszú hetek óta készülünk, hogy fogadjuk őket. A vendéggyerekek

ültek a hátsó sorokba, végigdumálták az egészet, a tréninges tanárnő nem szólt egy szót sem, Keresztes nem mert rájuk ripakodni, csak minket nézett szigorú szemekkel, mi meg nem tudtuk, hogy most rendet kell teremteni vagy udvariasnak kell lenni, végül Imola pisszentett oda egyet hangosan Balázskának, aki meg sem szólalt, nem is fogadott vendéggyereket, csak nem akarta, hogy Keresztes azért is beírjon neki egy négyest, mert nem volt ott az állófogadáson. Kiderült, hogy holnap nem lesz tanítás, hanem megyünk a várba meg koszorúzni, és ott fogom majd elmondani a *Nemzeti dalt*. A vendégek nevettek hátul, hogy vajon Ceauscut fogjuk megkoszorúzni, de nem szólt be nekik senki, még Imola se. Aztán Keresztes megnyitotta az állófogadást, volt ropi meg szendvics, valakinek az anyukája készíthette. A vendéggyerekek folyton klikkesedtek, messziről nem is tudtam rájönni, melyik az enyém, tudtam, hogy Szabolcsnak hívják, és hogy van egy vizslája. Hosszú bosszankodás után Imola odament hozzájuk, hogy barátkozzon, megkérdezte, hogy tetszik nekik itt, igaz, még nem láttak semmit, csak a borsi határt meg az iskola udvarát. A tornaterem tele volt pakolva asztalokkal, még azt sem lehetett, hogy kosarazzunk vagy valamit labdázunk, aztán Keresztes körbe hívott minket, hogy mondja el mindenki a nevét és egy tulajdonságot, ami alliterál a nevével, de ezt megmagyarázta azonnal, hogy ugyanazzal a kezdőbetűvel kezdődjön a tulajdonság, mint a nevünk, nehogy felsüljünk a magyarok előtt, úgy, mint az ábécével. Innen tudtam meg, hogy melyik vendég Szabolcs, aki jobban szereti, ha Szabinak hívják, és az a tulajdonsága, hogy szerény, de lehet, nem is az, mert a többiek elröhögték magukat, ahogy kimondta, és ez mindenképp jelent valamit, nálunk Balázska sem tudta végigmondani a bemutatkozóját, mire Márki benyögte, hogy neki az a tulajdonsága, hogy bűdös, erre már Keresztes is felkapta a fejét, és félrehívta, hogy a vendéggyerekek előtt viselkedjen.

Szabival sokat nem beszélgettünk. Megmutattam neki, hogy melyik a szobám, és ő fog aludni az ágyban, mert ő a vendéggyerek, én meg a fingós matracon, Anyukával így hívjuk. Nem nevette el magát a fingós matractól, gondoltam, Rexinek jobban fog örülni, ha már kutyas, de Rex is gyanakodva nézte.

– Keverék?

– Nem, korcs – vágta rá Anyuka mogorván, és betett egy csomag kokast a mikróba, aztán átment a nagyszobába tévézni.

Megkérdeztem, hogy ő fog-e holnap szavalni, mondta, hogy nem. Megkérdeztem, hogy zavarná-e, ha én most gyorsan elmondanám a *Nemzeti dalt* a budiban, mondta, hogy nem, addig hazatelefonál. Kicsit bosszantott, hogy pont akkor telefonál haza, kíváncsi lettem volna, hogy mit mond rólunk. Miután gyakoroltam és Szabi telefonált, megmutattam neki a számítógémem, és játszottunk egy rallit lefekvés előtt. Nem kellett hagyjam nyerni, Szabi minden körben megvert, de még ennek sem örült. Megkérdeztem, hogy honvágya van, azt mondta, nincs, csak fáradt, meg hányt a buszban errefelé. ▶ 12.

Keresztes azonnal hosszú rikácsolásba kezdett, hogy meg ne halljon még egyszer egy ilyet a szánkból, hogy mi magyaroknak hívjuk a vendégeket, mit fognak szólni, ha megtudják.

► 11. Szabi másnap sem volt bőbeszédűbb. Anyuka megkérdezte, hogy szereti-e a pelyhet, hümmögött, és azt reggeliztünk, mielőtt elvitt volna a várba. Ahogy megérkeztünk, Szabi megkereste a társaságát, és egyből beszélgetni kezdtek, Anyukával összenéztünk, hogy most velünk van a baj, vagy a magyarok egyszerűen ilyenek, aztán Anyuka sietett a gyárba, mondta, hogy legyek ügyes, és szavaljak szépen.

A vár felé is külön mentünk, Keresztes és a tréninges magyartanárnő vezették a sort, a magyarok állandóan tancizták, amitől Imola is elkezdte tancizni Keresztest, de az nem foglalkozott vele, nálunk nem mondanak ilyet. Kicsit hátráltam a sorban, hogy elkapjam Szabiék társaságát, halljam, mit mondanak, de nem mondtak semmit, mutogattak valamit a telefonjukon. Imola is mellém szegődött, hogy majd ő szóra bírja a vendégeket, és megkérdezte, hogy tudják-e, miről híres a nagyváradi vár. Nem tudták, úgyhogy Imola elkezdte mesélni nekik, amit helytörténetórán tanultunk, hogy itt nyomtatták a Bibliát, meg minden bátyának más neve van, és ez ilyen ötágú csillag alakú, amire a magyarok megjegyezték, hogy komcsi. Imola mondta, hogy nálunk nincs kommunizmus, de ezt a magyarok is tudták. Mondták, hogy itt azóta is mindenki Daciával jár, amire Imola azonnal rációfolt, hogy nem igaz, mert nekik német autójuk van. Tiszta lököttek ezek a magyarok, néztünk össze, azt hiszik, itt nincs bevezetve az áram, és mindenki népviseletben jár. Imola megsértődött, de nem mert összeveszni velük, mert vendégek, Márki viszont résen volt.

– Itt nem, de ha lementek Székelyföldre, ott aztán megbicskáznak, ha nem vagy székely ruhában!

A magyarok erre hűledezve néztek, szerintem nem tudták, mit jelent a megbicskázás, talán még a székelyekről sem hallottak, úgyhogy Márki szólt Huninak, akinek az apukája székely, hogy mondja csak meg nekik székelyesen, hogy milyen az olyan. Huni már nagyon unta, hogy neki állandóan székelyesen kell beszélni, hol Keresztes teszi oda, hol a többiek, de a magyarokkal ő sem barátkozott sokat, pedig a székelyek azok hagyományörzőbbek, mint mi, szórványbeliek, legalábbis Keresztes ezt szokta mondani magyarórán.

– Ami nem öl meg, az medve – vágta rá Huni unottan, és ment vissza a többiekhez a sorba.

– Nátatok van vár? – kérdezte Imola.

– Van, csak nem ilyen – felelte az egyik vendéggyerek.

– Milyen?

– Más a kerítés.

– Hogyhogy?

– Kolbászból van – vágta rá egy másik, és a fiúk elnevelték magukat, köztük Szabi is.

Egy pillanatra megsajnáltam Imolát, mert annak ellenére, hogy idegesítő és fárasztó, mégis úgy éreztük, akkor van rend a világban, ha mi szívattuk, nem a vendéggyerekek.

– Én voltam a csabai kolbászfesztiválon egyszer – erőlködött Imola, hogy visszakapja a szót. – Vettünk egy kétméteres kolbászt.

A fiúk tovább röhögtek, mire Bogi megragadta Imolát, és elhúzta a fiúktól, hogy ne égesse magát tovább, járjon le az egész, és menjen mindenki haza. Imola még mindig nem értette, hogy miről beszélnek ezek, létezik, hogy van fonott kolbászkerítés valahol Debrecenben valami múzeum előtt, és ők nem látták? Mert ők csak a Tescóba járnak, de ezzel nem lehet hancegni a magyaroknak, ők nem járnak át hozzánk vásárolni. Megigazítottam az új ingemet, de már nem is akartam elmondani annyira a *Nemzeti dalt*, csak azzal vigasztaltam magam, hogy akkor kapok még egy tízest, és hátha vesz nekem Anyuka valamit, ami nem ünneplős ancung. Keresztes egy ideig megint haragudni fog ránk, de ő mindig mindenért haragszik.

A koszorúzáson a magyarok közül egy lány énekelt népdalt, már nem emlékszem, milyen volt, de szépen énekelte, és aztán jöttem én, hogy mondjam el a *Nemzeti dalt*. Rá sem néztem a magyarokra, Szabi sem figyelt rám, elnézett valahová, helyette Balázskát lestem, sehonnai bitang ember, mondtam, még a szél is fújt, így könnyebb volt kiszáritani a szemem, és csak mondtam, és a szakaszok nem akartak véget érni, Keresztes intett, hogy lassabban, de nem tudtam lassabban mondani, csak hangosabban, és azért is kihúztam magam, és nem tettem zsebre a kezem, csak épp a szavaláson akartam minél hamarabb túl lenni, aztán a magyarok elkezdtek figyelni, nem tudom, hogy miért, biztos nem szólt rájuk a tréninges tancijuk, csak úgy figyeltek, mert nem volt jobb dolguk, és aztán valahogy csak a végére értem, és nem rontottam bele egyszer sem.

Megvolt a koszorúzás, Imola vitte a koszorút egy vendégfiúval, aztán már készültem volna gombolni egyet az ünneplős ingemen, amikor Keresztes a vállamra tette a kezét, és megkért, hogy a zárómozzanatot még vezényeljem le, énekelje el mindenki a *Himnusz*t, mert azt ugyebár minden tisztességes magyar gyermeknek tudnia kell, ezzel Balázskát nézte, aki legszívesebben belebújt volna az egyik koszorúba, mégis vitéz módjára kihúzta magát a téglaszínű pólójában, és Keresztes intett, hogy akkor kezdjem, és a többiek majd csatlakoznak.

A parkban sokan megbámultak minket, a románok motyogtak, ahogy ez lenni szokott, hallottam, hogy az egyik magyar halkan megkérdezte, hogy mit jelent az, hogy bozgor, mire Márki rávágta, hogy ők őrzik nálunk a kolbászkerítést, ezt már nem értették, én meg nem tudtam figyelni, hogy ki mit mond, Keresztes keze még mindig a vállamon volt, és éreztem, hogy megint oda kerültünk, mint a magyarórán, megint valamit csinál a balsors a néppel, de nem jut eszembe, hogy mit, és hiába állt Keresztes mögöttem, nem tudtam megfigyelni a hímzésmintát az ingén, tudtam, hogy nem fog eszembe jutni, úgyhogy halkan elsuttogtam egy é-t, mert az biztos rímel a néppel, és az a kilencedik betű a magyar ábécében, és egyszer csak azt éreztem, hogy Keresztes vörös körmei, mint valami sasé, mélyen a vállamba fúródnak, és megfeledeztem minden tízestről és minden ünnepi ancungról, csak azt tudtam, hogy ma már nem fogok csinálni semmit.

Kuti Dénes: Látomás

JUHÁSZ RÓBERT

Elköszön

egyik orrlyukam benyomom
mutatóujjammal a másikon keresztül
mélyen beszívom illatodat a gallérod és a
meztelen bőröd találkozásától a járomcsontod
alatti apró mélyedésig melynek északi peremét
pirosítóval is hangsúlyozod mintha
nem volna amúgy is zavarba ejtő

ha sokáig nézel felfelé lehetséges hogy
szemeid mégis megisszák
a könnycseppet amivel percek óta
púposra öntött pohár módjára
egyensúlyozol

valami szállingózik nyelvem nyújtom
várom hogy felolvadjanak a pelyhek
de a pernye nem ilyen egyszerű anyag

Cancer

Nem hiszek a horoszkópban.
Vacsora közben, az élve főzött rák
ollóját ropogtatva ez persze sokkal
hitelesebb kijelentés volna.

Így csak kilóg belőlem. Konzervdobozba beszélek,
melyből egy zsinór vezet egy másik szobába.
Régi játék, egyszerű fizika.

Elmondhatsz most mindent. Nem kell azt érezned,
hogy meztelen madárfiókák potyognak
szádból a hideg aszfaltra.
Ha kilazul köztünk a szál, elvesznek az üzenetek.
Sima fogadon elcsúsznak a szavak.

Forgatsz magadban. Víz alá nyomsz,
mint egy lyukas biciklibelső. Várod, mikor árulja el magát raj-
tam egy rés.
Amit meggondolatlanul kikotyogok,
buborék lesz az infúziócsőben, megállíthatatlanul
csúszik vénádba, elakad és mindent tönkretesz.

**A gyökerei mélyen ülnek,
kitépott hitek trágázzák.**

4,5 milliméter

Szia, Kedves.
A várakozás egy nem fogadott megszólítás,
mely idővel elköszönéssé ereszkedik.
Kúszónövény a kétség. Fogódkodik
minden hézagba, beborítva az eredeti mondanivalót.
A gyökerei mélyen ülnek,
kitépott hitek trágázzák.

Egy régi mesébe szorultunk a szüette polcon.
Itt elfogadott, ha a mindig éhes farkasok gyomrát
felvágják álmukban, s kövekkel tömik tele.

Ömlik a drapéria a plafonból,
hullámvölgyeket feszít rá a tömegvonzás.
Reggelre a vadszőlő
benövi arcomat, többé nem tudom teljesen
eltüntetni nyomait bőrömről.

A függöny felemelkedik,
s egy ártalmatlannak tűnő légpuska tusával
agyonverem, mi mindvégig kapaszkodott belém.
Banálisan egyszerű hinni, a történet végével
azonban bármennyire is futnék,
súlyos teher, a varratok pedig gyengék.

Bandi Kati:
Csereerdő
évszakai

DÉNES GERGŐ

Signum

(első rész)

Leghamarabb csak a holnapi vesperás után foghatnak gyanút. Az ételhordó laikus akkor veszi majd észre, hogy a csuprok és fazekak egész nap érintetlenül álltak az ablakpárkányon. Aggódni fog, hogy megint ágyinak estem, ezért elszalad az ispotályba Severinus mesterért. A vén gyógyító, miután hiába zörget az ablakon, megkéri a prior atyát: oldja fel a szent zárlatot. Hosszú évek után először fordul majd kulcsa a zárban, először lépik át a házam küszöbét. Keresni fognak, de persze nem találnak. Addigra sötét lesz, talán fél órába is belekerül, mire meglelik az alagutat. Csak akkor tudják meg, hová hajtott a lány tekintete.

Remeteéveim során jöttem rá, milyen igaz, amit a látszatról és a valóságról olvastam. Ha alvás közben nem sejtjük, hogy éppen álmodunk, vajon miért hiszünk az ébrenlét csillogtatásában? Odakint könnyű volt megmondani; a tiszta élesen elvált a homályostól. Idebent viszont összemósódott a kettő. A ki nem mondott szavak felgyűltek, hogy aztán zavarosan visszahangozzanak a fejemben. Gyakran fogott el szédülés, és az se volt ritka, hogy nem csupán a szemem sarkából láttam különös dolgokat. Így volt tegnap éjjel is, mikor a harang jelezte, hogy abbahagyhatom az imádkozást, és végre leroskadtam az ágyra. Aludni akartam, de valami nem hagyott nyugton. Kinyitottam a szemem, felnéztem a mennyezetre. Furcsálltam, hogy alig tudom kivenni a deszkák jól ismert érzetét. Mintha magasabb lett volna a szoba. És a falak is másképp álltak. Persze azt hittem, hogy csak a mécses vibrálása tréált meg. Ám akkor egyszerre szétugrott a tér, és minden megváltozott.

A gödrös szalmazsák eltűnt alólam, helyét egy párnázott, magas támlájú karosszék vette át. Elöttem vaskos tölgyfaasztal jelent meg, hosszú lapja messzire ért. A szoba komor, ablaktalan teremmé tágult. Tőlem jó távol, az asztalfő mögött egy kandalló állt; az ott fuldokló tűz adott csak némi világosságot. A gyér fényben különböző tárgyak tünedeztek elő, fémes testük bizonytalanul derengett az asztalon. Középen két gyertyatartó, gyertyák nélkül, kívül pedig kupák, tálak, villák, kések. Öt teríték, az egyik az enyém. A tányérom mélyén finom vérszín látszott. Közelebb hajoltam. A címer volt az. Pajzsforma, benne az

undok kis állat. Összerándult a gyomrom, ahogy ráébredtem: a Görénváry-kastély ebédlőjét álmodom.

Nem voltam egyedül. Az asztal túlsó oldalán, az asztalfőhöz legközelebb eső székekben egy fiatal férfi ült. Rókaprémés dolmány és ezüstgombokkal kirakott mente volt rajta, a nemesi testőrség formaruhája. Azelőtt csak egyvalakit ismertem, aki ilyet hordott. A férfi, tőlem elfordulva, az asztalfőn álló székhöz beszélt. Nem láttam a vonásait, de akkor is ő volt: a bátyám. Az pedig, aki a kandallónak háttal ülve, a széktámla árnyékából válaszolt, csak az apám lehetett.

Először nem értettem őket. Hangjuk gyenge volt, akárha víz alól jött volna. De aztán egyre erősebbé vált, és néhány tiszta szó után már tudtam is, hogy melyik családi ügy van épp terítéken.

Sok évvel korábban apám támogatást kért Kircher udvari tanácsostól, minek fejében megegyeztek: a bátyám nőül fogja venni a tanácsos Edentina nevű lányát, amint az nagykorúvá érik. Nem ismertük a menyasszonyt, Kircher csupán a képmását küldte el. Beesett arcú, amúgy csinos teremtés volt, már ha meg lehet bízni egy fizetett piktor látásában. A bátyám sosem lelkesedett érte, ám elfogadta, hogy így kell lennie. Egy kicsit mindig is utáltam emiatt.

A vén gyógyító, miután hiába zörget az ablakon, megkéri a prior atyát: oldja fel a szent zárlatot.

Gábor Barna: Aranykor

– Akárhogy van, nem halogathatom tovább – mondta éppen.
 – Igaz – felelte az apám. – Találkoznod kell a jegyesseddel, máskülönben Kircher a kisujját sem mozdítja.
 – Annál több is kéne – húzta el a száját a bátyám. – Drachen gróf befolyása napról napra nő.

Drachen. Azelőtt nem hallottam róla, vagy ha mégis, akkor kiesett az emlékezetemből. Sok hasonló név merült fel az ehhez hasonló estén; sok rosszakarója volt apámnak az udvarban.

– Még csak nem is az övé, amitől meg akar fosztani – morogta az apám.

– De akár az övé is lehet, ha sikerrel jár. Mostanában sok időt tölt a trónörökösrel, aki eleve rosszallja az ilyesfajta szubvenciót. Lehet, hogy már Kircher sem tehet az érdekünkben semmit.

– Kell az a pénz, fiam, a birtok önmagában nem tartja fenn a szerzeteseket.

Már megint. Amint úgy hitték, felfogom, egyre csak ezt hajtogatták nekem. Akár önfelelt, akár panaszos gyermek voltam, így intettek: embereld meg magad, felelősséggel tartozol a családnak és legalább anynyira a rendnek. Kibaszott szerzetesek. A Mama halála után gyakran volt az az érzésem, hogy a bátyámon kívül csak ők számítottak apámnak.

– Miért kell bármit is tennünk ezekért? – tört ki belőlem váratlanul.

Az évszázados fa recsegése jelezte: felém fordultak. Meglepett, hogy ezek szerint nem valami testetlen szellem voltam, mint a legtöbb álmomban. Tényleg ott ültem velük, láthattak és hallhattak, csak éppen nem vettek észre, addig. A bátyám összevont szemöldökkel nézett rám. Apám rideg tekintetét csupán elképzelni tudtam, ahogy viszakérdezett:

– Szóltál valamit?

– Miért kell bármit is tennünk ezekért? – Lassan ejtettem ki a szavakat, amihez valójában sosem lett volna merszem.

– A többi környékbeli úr csak jelképesen támogatja őket – mondta a bátyám. – Így a mi kötelességünk. Nélkülünk éhen vesznének.

– Ez nem válasz – intettem le. – Nem kéne etetni őket, ha el tudnák látni magukat, akár a többi rend. De ezek csak magukkal törődnek. Némasági fogadalmat tesznek, és elbújnak az adományainkból épült házaikba. Nincs önzőbb és hasztalanabb a mi remetéinknél.

Lopva végigpillantottam magamon. Furcsa volt. A rend fehér csuháját viseltem, mégis mintha ifjúkori önmagam beszélt volna inkább.

– Jól mondod, a mi remetéink. – Nem szerettem, ha apám ilyen halgan szólt. – A mi földünkön élnek. Itt imádkoznak. Értünk.

– Persze – horkantam fel –, ahogy az nekünk jár: szavak nélkül.

Egy hosszú percig sercegő csend zuhant a teremre. Kiegyenesedve, merev háttal vártam, mit felelnek. Hiába. Apám már vette a levegőt, hogy megszólaljon, ám ekkor valahol a sötétben nyikordult a nehéz faajtó, és egy fiú lépett a tűz fénykörébe. Rögtön felismertem. Ábel volt az, a birtok tisztartójának fia, egykori barátom. Megállt az asztal közepénél, s egyenesen oda nézett, ahol apámat sejtette. Bokáját összezárta, derekát és fejét enyhén meghajította. Elnézést kért a tisztartó nevében, aki nem jöhetett, mivel épp valami bonyolult számítást végzett a könyvekben.

– Kötelességtudó ember – morogta az apám.

Veress Gábor Hunor: *Control+Esc*

A bátyám intett Ábelnek, hogy akkor foglalja el ő a tisztartónak szánt helyet. A fiú kivárt egy pillanattal, de aztán óvatosan leereszkedett a székre. Pontosan velem szemben.

Apám csengetett a kis rézharanggal, mely mindig a keze ügyében volt. Megint nyílt az ajtó, és ezúttal két cseléd érkezett. Az egyik rögtön mögém került, csak a másikat láthattam. Júliát. Nem lehetett eltéveszteni azt az alakot, a hosszú, barna hajfonatot és a még barnább tekintetet, melyet amúgy egyszer sem vetett rám. Finom kezében hasas fémkancsót tartott, abból töltögette a bort. Olyan ügyesen suhant egyik széktől a másikig, hogy apámnak és a bátyámnak szinte fel sem tűnt. Ábel bezzeg csak őt figyelte. Ahogy persze én is, ha épp nem Ábelt méregettem.

Észre sem vettem, hogy közben az én kupámat is megtöltötték. Csakhogy nem borral. Zavaros, hideg vizet kaptam, melyben éles jég-szilánkok úszkáltak. Értetlenül néztem körbe, de senki sem törődött velem. Láttam viszont, hogy mellettem, az asztalfővel szemközi üres helyen is megjelent egy pohár. Ám az nem fémből készült, hanem drága kristályüvegből. A Mama kedvenc pohara. Víz volt abban is, tiszta jeges víz.

Júlia eltűnt a sötétben, majd újból megjelent. Ekkor már egy széles sülttestál volt nála, melyet az asztal közepére tett. A tálon vajban pirított vadgalambok heverték, vöröslő mártással leöntve. A hús édes párára eregetett.

– Szép madarak – jegyezte meg az apám. – Te lőtted őket?

A kérdés Ábelnek szólt, aki szerényen bólintott.

– Ügyes vadász – mondta a bátyám.

Júlia kiporciózta a galambokat. Kecsesen és gyorsan mozgott, mint mindig, Ábelnél viszont tovább időzött. Figyelmesebben tált neki, és amikor felegyenesedett, gyengéden végigsimított a fiú karján. Mintha csak egy véletlen mozdulat lett volna.

– Mindenki teszi a dolgát. – Ahogy beszélt, apám a szájába vett egy falatot, és rágni kezdte. – Az egyik vacsorát lő, a másik felszolgálja. Van, akire rá lehet bízni a birtok minden ügyét, és van olyan, akit a lelkiismerete még arra is rábír, hogy elvegyen egy labanc fruskát. Csak akkor van itt helyünk, ha megszolgáljuk. A legtöbben tudják ezt, de te sosem értetted.

Letettem a villát, ám a kés a kezemben maradt.

(folytatása következő lapszámunkban)

Meglepett, hogy ezek szerint nem valami testetlen szellem voltam, mint a legtöbb álmomban.

CHARLES BUKOWSKI

Levegő és fény és idő és tér

(Air and Light and Time and Space)

„– tudod, vagy családom volt, vagy munkám
valami mindig az utamba
állt
de most
eladtam a házamat, és rátaláltam erre
a helyre, egy hatalmas stúdió, látnod kellene a teret
és a fényeket.
életemben először lesz
helyem és időm
alkotni.”

nem, bébi, ha alkotni fogsz
alkotni fogsz akkor is
ha egy szénbányában dolgozol napi 16 órát
vagy
alkotni fogsz, miközben várod a segílyt
egy kis szobában
3 gyerekkel
alkotni fogsz, ha az eszed a tested egy részével
együtt
elszállt

alkotni fogsz vakon
rokkantan
megtébolyodva,
alkotni fogsz, ha egy macska kapaszkodik fel
a hátadon, miközben
az egész várost földrengés, bombázás, áradás
és tűzvész rázza meg. bébi, a levegőnek és fénynek és időnek és térnek
ehhez semmi köze
és semmi mást nem kreál
talán csak egy hosszabb életet
új kifogásokat
keresni.

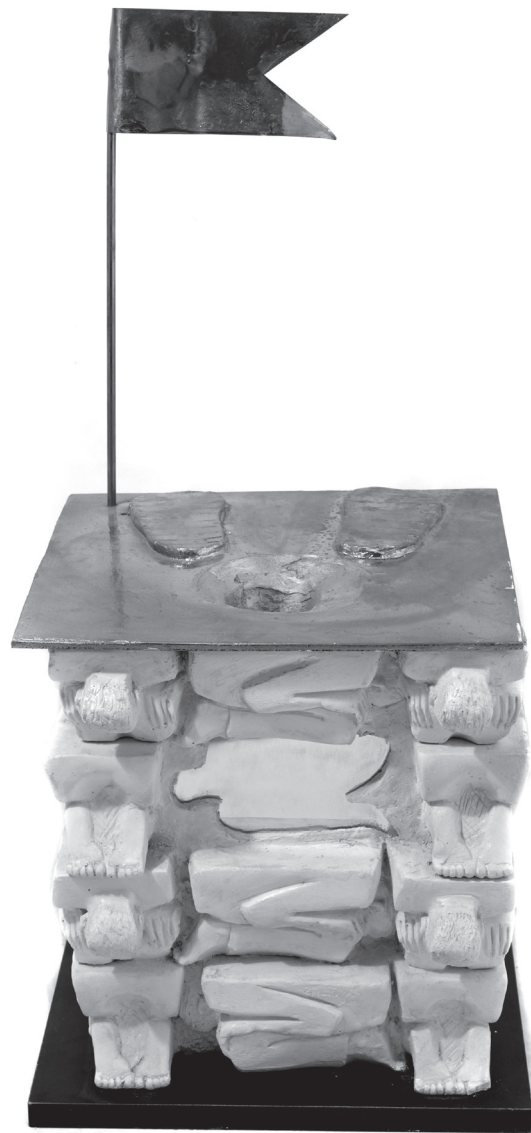
A szemeteszkuka

(The Trash Can)

ez remek, épp írtam két
verset, ami nem tetszett.

van egy szemeteszkuka ezen
a számítógépen.
csak áthúztam fölé
a verseket
és beledobtam őket
a kukába.

örökre eltűntek, semmi
papír, semmi hang, semmi
düh, semmi placenta
és utána
csak egy tiszta képernyő
vár rád.

Gyarmathy János: Csúcs

mindig jobb
önmagad elutasítani még mielőtt
a szerkesztők teszik.

főleg egy ilyen esős
estén mint ez amikor
rossz zene szól a rádióban.

és most –
tudom mire
gondolsz:
talán ki kellett volna
dobja ezt a
silányat
is.

há, há, há
há.

**alkotni fogsz akkor is
ha egy szénbányában dolgozol napi 16 órát**

Szerelmes vagyok

(I'm In Love)

ő fiatal, mondta,
de nézz rám,
szép bokáim vannak,
és nézz a csuklómra, a csuklóim is
szépek,
istenem,
azt hittem, minden működik,
és most megint ő,
mindig megőrülsz, amikor hív,
azt mondtad, vége van,
azt mondtad, befejezted,
figyelj, elég sokat éltem, hogy
rendes nővé váljak,
miért kell neked egy rosszlány?
szereted, ha kínoznak, ugye?
azt gondolod, az élet pocsék, ha valaki pocsékul
bánik veled, minden a helyén van,
ugye?
mondd el, ugye, így van? azt akarod, hogy úgy bánjanak veled
mint egy darab szarral?
és a fiam, úgy volt, hogy a fiam találkozik veled.
elmondtam a fiamnak,
és kidobtam az összes szeretőmet.
felálltam egy kávézóban, és azt kiáltottam,
SZERELMES VAGYOK,
és te most hülyét csináltál belőlem...
sajnálom, mondtam, igazán sajnálom.
ölelj át, mondta, átölelsz, kérlek?
soha nem voltam még ilyen helyzetben, mondtam,
ilyen szerelmi háromszögben...
felkelt, és rágyújtott egy cigarettára, borzasztóan
remegett. fel-le járkált, vadul és örülten. kicsi
teste volt. a karjai vékonyak voltak, nagyon vékonyak, és amikor
üvölni kezdett és ütni, megtartottam
a csuklójánál fogva, és megértettem a tekintetéből: gyűlölet,
évszázados, mély és igaz. tévedtem, méltatlan voltam és
beteg. minden, amit addig tanultam, kárba ment.
nem volt élőlény, aki olyan aljasan élt, mint én,
és minden versem hamis
volt.

GOTHÁR TAMÁS fordításai |

**évszázados, mély és igaz. tévedtem, méltatlan voltam és
beteg. minden amit addig tanultam, kárba ment.**

Juhász Róbert 1980-ban született Zalaszentgróton. Zalaegerszegen él. Németnyelv- és irodalomtanár. Versei többek közt a *Hévíz*, a *Kortárs*, a *Tiszatáj*, a *Bárka* hasábjain is megjelentek.

Dénes Gergő 1998-ban született. Gyerekkorát Oroszlányban töltötte, Tatán végezte a középiskolát. Jelenleg az ELTE Bölcsészettudományi Karán hallgat filozófiát. Az *Apokrif Online* szerkesztője.

Charles Bukowski (Andernach, 1920 – Los Angeles, 1994) német származású amerikai író és költő.

Gothár Tamás 1995-ben született Csíkszeredában. Jelenleg Kolozsváron él, *Váltás* című verseskötete 2018-ban jelent meg a FISZ-nél.

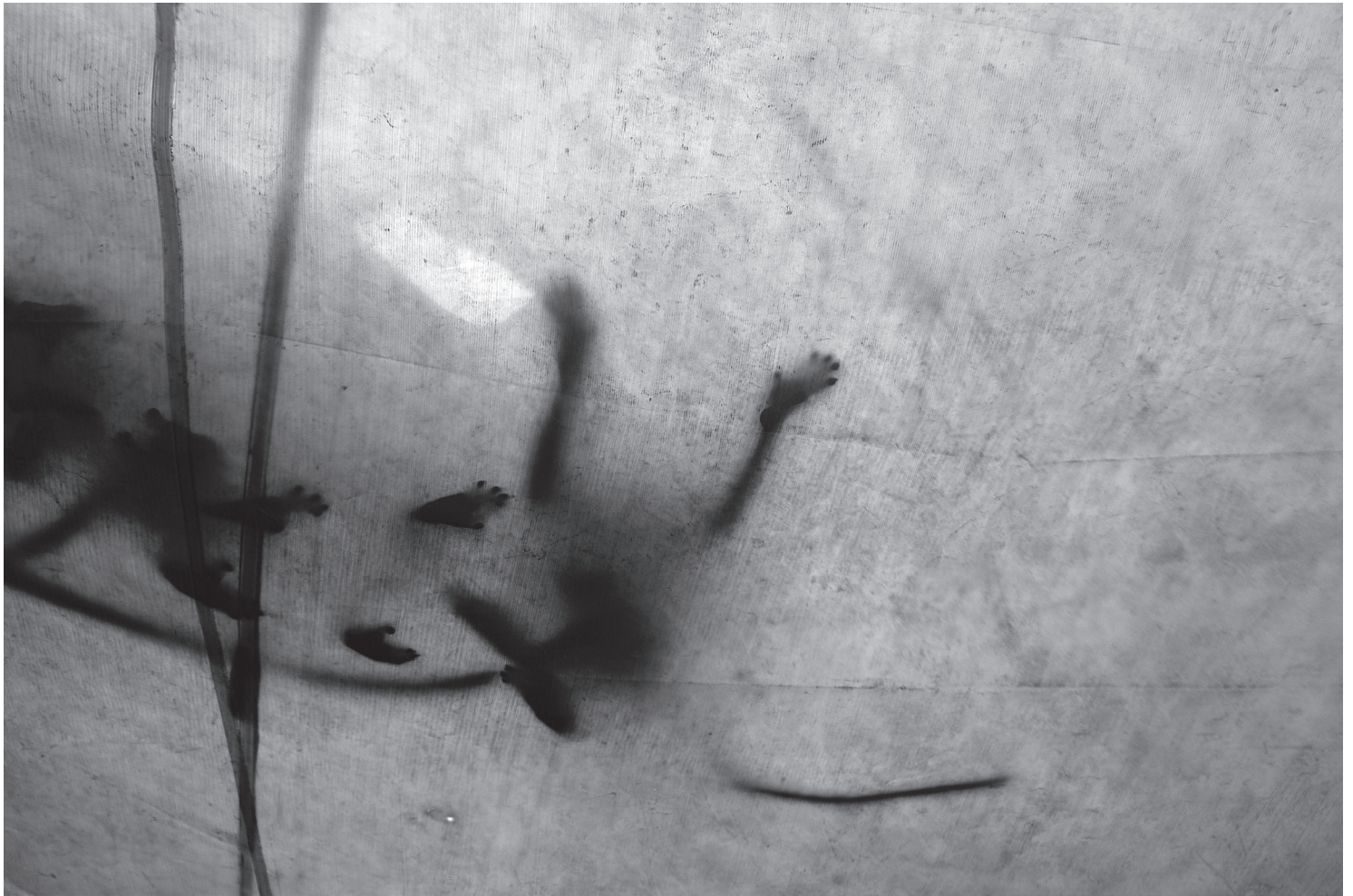

Makkai István: *Kincs*

PAVILON 420

SZERZŐINK
FIGYELMÉBE:

Elephanta Island, Navi Mumbai, 2018.

HALOTT VÁROSOK

„Csöndes, esős délutánokon, eseménytelen estéken újra és újra végig kellene gondolnunk a napokat, heteket, az eltelt időt, az életünket. Hogy újra és újra felmérjük és helyre rakjuk magunkban, kik vagyunk, honnan jövünk és hová tartunk.”

Mozdulatlanul ül, és a párálló őserdő hullámzó, zöld tengere fölött a semmibe bámul.

Megáll az idő, mondjuk az ilyenre, holott tudjuk, hogy az idő nem áll meg, nem rohan és nem szivárog, talán nem is létezik, mégis makacsul ragaszkodunk a panelhez.

Megáll az idő, és ő kizuhan abból a szűk térből, ami ő, és beleolvad a mindenségbe.

Sokszor átélte már, és mindig úgy érezte, hogy ez az egyik dolog, amiért élni érdemes. Azt remélte, hogy mindenki, néha még a legérzékletlenebb, legegyszerűsebb fráter is átéli ezt. Áramszünetkor, amikor a gyertya reszketeg fényénél baljós éji árnyak kelnek életre a lakás unt falain. Tengerben úszva vagy ritka hajnalokon, amikor szokatlanul korán kelünk útra, és az ismerős utcák ismeretlen részleteire figyelünk fel a hajnali derengésben.

Gyerekkorában meggyőződése volt, hogy csak kevesen, a hívők és a bűnözők végzik el a szembenézést, az újra és újra ismétlődő számadást. És mert úgy érezte, hinni soha nem tud majd, komolyan megfontolta, hogy ha felnőtt, bűnöző lesz. Nem gyilkos vagy zsebtolvaj, hanem bankrabló. Gyémántban, platinában, aranyban utazó betörő. Számítógéppel fosztogat majd bűnös kormányokat és világcégeket.

Idővel letett róla, hogy Arséne Lupin legyen, azt pedig, hogy hívő-e vagy sem, sosem tudta eldönteni, de a számvetést újra meg újra elvégezte. Nem kellett elhatároznia, a napok maguktól kínálkoztak fel.

Ez a délután például éppen megfelelő, mondja magában, amikor észreveszi, hogy merre kanyarodnak a gondolatai.

„Ha nem ismered a múltat, megbocsáthatatlan tetteket követhetsz el. Magad ellen, a szeretteid ellen, idegenek ellen. Ha nem ismered a múltat, félelme vagy. És a félelme védtelen. Csak az egész ember képes magát és másokat megvédeni. Aki egyszerre érzi a múltat, a jelent és a jövőt. Évek múlnak. Századok, évezredek, és mi mindent, mindig a jelenben döntünk el. Az örök pillanatban. Mert mi a most? Egy perccel ezelőtt még jövő volt, egy perc múlva már múlt. Minden ebben a késpengényi időszakban történik. Minden jó és rossz. Az egész emberi történelem. És ebben az örök azonnalban nem segíthet más a döntéseinkben, csak a tapasztalat. Az őseim tudása. Ükapámé, neandervölgyi ősanymé, hulló és egysejtű őseimé, akik mind-mind ott lebegnek mögöttem a változatlan, örök térben és időben.”

Az esőerdő füstölni látszik, sűrű gőzfelhők úsznak a lombok fölött. Amikor a feje fölött kifeszített ponyva megmozdul, fel sem pillant. Tudja jól, mi a mozgás oka. Az érkezése utáni első napok valamelyikén történt. A ponyva ugyanígy megringott, és a szélén, fejjel lefelé, feltűnt egy krampuszpofa. Kerek szemét rámeresztette, aztán átbucskázott, fél karján hintázott, majd egyetlen lendülettel az asztal közepén termett.

– Látlak, jómadár – mondta, és gyorsan az asztal alá dugta a fényképezőgépet. – Figyelmeztettek. Nem ijedek meg tőled.

Lehet, hogy nem ijedt meg, de azért megilletődött, mert az állat teste ugyan kicsi volt, de a feje nagy, és ahogy óvatosan, araszról araszra közelített, időnként megmutatta a fogsorát. Végül a piros sapkája bánta. A fiatal, sötét bőrű asszony, aki takarítani járt hozzá, nevetett, amikor meglátta az állatot a piros sapkában, és azt mondta, hogy olcsón vásárolta meg a nyugalma. De ez már régen volt, azóta megszokták egymást.

Elképzeli, ahogy mozdulatlanul ül a feje fölött. Fent és lent, ponyva fölött és ponyva alatt, szemben ugyanaz a világ, a párálló őserdő hullámzó, zöld tengere, ugyanazt nézik, és mégis mindketten máshová látnak, bár sosem tudhatjuk, ő valahová messze, bele az időbe...

„Ez a kis állat ugyanúgy pillanatról pillanatra dönt, mint én. Miért érzem mégis, hogy hozzám képest öröklétben él? A tudástól vagyok kevesebb? Örökölttem nyelvet. Szülőföldet. Tájat. Hagyományt. Egy csomó adósságot. Emlékeket. Akár elfogadom ezt az örökséget, akár szabadulnék tőle, meghatároz engem.”

– Suttogok, mert az őserdőben és a sivatagban meg a halott városokban suttogni kell, és bámulni a naplementét.

Tetszik neki. Az asztalon heverő többnapos újságért nyúl, csíkot tép a széléről, előhalássza a ceruzacsonkot, amit ilyen esetekre tartogat az inge felső zsebében. Lefirkantja a mondatot. Gyanús, hogy nem a sajátja, de nem zavarja, mert ha valaha olvasta is, itt és most az övé lett.

Legenda

Petőfi aztán keleten élt,
mert oda vitte őt a kozák –
ott halt meg, ágyban, párnák közt,
végre nyugalomra talált.

Szláv vér vízzé nem válik,
apja Petrovics, anyja Hrúz.
Asszonya, gyermeke orosz,
de ez nem oszt, és nem szoroz.

Nem kiáltja, talpra magyar,
s hol vagy, magyarok Istene,
s hogy szabadság s szerelem,
nekem e kettő kellene!

Egy ideig magyarkodott,
azután meg oroszodott.
Ezt rótta neki ki a sors,
és ebbe belenyugodott...

Nem érte meg tizenhetet,
a Nagy Októberi meccset,
viszont az unokái már
szervezték a szovjeteket.

Mondják, negyvennégyben
az egyik dédunokája
a felszabadító sereggel
bevonult Romániába,

és Fehéregyháza mellett
elérzékenyült egy kicsit:
„Itt szedték össze – mondta –
dédapám szétszórt csontjait!”

2021. március 21.

Árbóc

Amikor eloldozták
fogta a fejszét
és kivágta az árbócot

hanem a hajó
árbóc nélkül
hová merre jut

hát kapaszkodj meg
az úszó árbócban majd
te hajótörött

Csak

És elmúlt a torokfájás,
mert a mandulát kivették.
És elmúlt a szerelem,
mert Rómeót kiherélték.

És a könnyek hulltak, hulltak,
akár a zápor nyáron.
Bokáig jártunk a sárban,
kehes lovak a kies tájon.

Minden elmúlt, ami volt,
csak Júlia sír még hátul.
Nem alszik vele senki már,
sem fejtül, sem lábtúl.

2021. november 30.

Cirkusz

Denevérszárnyait összecsuksa,
helyben vesztegel a cirkusz.
A megszelídített állatok lassan
visszavadulnak...

Az idomár rágyújt, bort kortyolgat.
Tudja, ha sokáig tart ez így,
elzüllik a trupp.

Attól fél, hogy nem meri majd ő sem
az oroszlán szájába tenni a fejét.

Attól fél, hogy mégis majd
az oroszlán szájába teszi a fejét...

Nem áll kötélnek

Gyermekkoromban
húztam a harangkötelet
de ma már a pap
megnyom egy gombot
a plébánián
és a harang megszólal

hol van a kötél
amivel árbóchoz kötözték a vágakozót
hol van a kötél
amivel felakasztották a gonosztevőt

a gyászhuszárok kezében
még ott tekergőzik
de csak addig
amíg a koporsókészítők végleg
csődbe jutnak

amikor az embert
elhamvasztva
egy urnában éri utol
a feltámadás híre

már nem áll kötélnek

2021. november 13.

**hát kapaszkodj meg
az úszó árbócban majd
te hajótörött**

Nagy Attila: *Viszontagság*

Leni Riefenstahl-tól Kelly Reichardt-ig

Cannes-i fesztiválnapló 2022

Reggel 6 óra 55 perc: álmos szemmel nyúlok a telefon után, kikeresem az éppen aktuális napot a weboldalon, majd amikor 7-re vált az óra, örült nyomkodással elkezdem befoglalni a megnézni tervezett filmeket. Ráadásul mindezt már napokkal a fesztivál előtt, ugyanis a tavaly bevezetett online jegyrendszernek köszönhetően már négy nappal előre le kellett foglalni a jegyeket, így a vörös szőnyeg még a fesztiválpalota környékén sem volt, amikor mi – igaz, még otthonról – a programot és a rendre lefagyó foglalófelületet böngészünk. „Jó napot! Igazából kétszer ennyiért is kiadhattam volna a lakást, na de érezzék jól magukat!” – fogad bennünket a szállásadó már a helyszínen, akinek remek lakását többen közösen béreltük már tavaly is, de ez alapján nem biztos, hogy jövőre is lesz pénzünk rá. De nem érünk rá sokat töprengeni ezen, mert várnak a mozitermek, amely sötét vermek elöl még a nyári időjárást idéző verőfényes napsütés és a tenger enyhén sós illata sem tántoríthat el.

Az első nap legnagyobb élménye a megragadhatatlan szépségű, szavakkal leírhatatlanul sokrétegzű filmeket készítő amerikai rendező, Kelly Reichardt életműdíja volt, amit a Rendezők Két Hete szekció szervezőitől vehetett át. „Szüleim nem sokra becsülték a könyveket – mesél egy gyerekkori sztorit a színpadon a rendező –, de amikor egyszer nagybátyámmal a városból egy olyan könyvvel tértem haza, melynek borítóján egy nő mosolygott, kezében kamerával, anyám megnézte, majd azt mondta, remélem, ennek a nőnek az élete egyszer a tiéd lesz.” Meghatott taps és könnyek morzsolása a zsúfolt teremben, amikor pedig elül a lelkesedés, hozzáteszi: a könyv Leni Riefenstahl-ról szól. De róla lesz még szó.

Szerda reggeltől a fesztiválpalota információs pultjánál lehetett a „hivatalos” *No Putin* kitűzőket átvenni, ami jól jelzi, hogy az első napok menyire az orosz–ukrán háború jegyében teltek. A nyitóünnepségen maga az ukrán elnök jelentkezett be, az első bemutatott versenyfilmet pedig az orosz Kirill Szerebrennyikov rendezte, aki ugyan otthon rendszerellenes alaknak számít (néhány évig még házi őrizetben is tartották), de közben annak a Roman Abramovicsnak a kegyeltje, aki vagyonának nem kis részét a putyini rendszernek köszönheti, és akiért a rendező a sajtótájékoztatón fel is szólalt. Filmje – állítása szerint – már sok évvel ezelőtt elvázott az orosz kultuszminisztérium pályázatán, mert volt mersze arra a köztudomású tényre alapozni történetét, hogy Csajkovszkij meleg volt, és csak képmutatásból házasodott meg.

Csütörtökön derült fény az új jegyfoglaló rendszer rugalmasságának jótékony hatására, amikor a Mariupolban az oroszok által megölt litván rendező befejezetlenül maradt dokujának vetítésére soknapos várakozás

Cristian Mungiu: R. M. N.

után végül másfél órával kezdés előtt sikerült jegyet foglalni. A nap legnagyobb szenzációját azonban végül egy elveszetteen bóklászó számár szolgáltatta. A számbőgről egyszerűen *IÁ*-nak címzett filmben a veterán lengyel rendező és színész, Jerzy Skolimowski az experimentalitás határát súroló képi effektekkel és asszociatív montázssal írta újra Robert Bresson fél évszázaddal korábbi klasszikus történetét (*Vétlen Balthazár*). Frissessége, innovativitása és állandó megújulásra való képessége, valamint rengeteg jelentésszerűe miatt ez a lenyűgöző mozi az egész fesztivál egyik legkiemelkedőbb alkotása volt, amivel újfent bebizonyosodott, hogy a valódi felforgatóst nem a fiataloktól várhatjuk.

Pénteken csak reggel 9-től kezdődött az első vetítés, így épp belefért egy röpké futás a napsütötte tengerparton, ami segített helyrezökkenni az első napok filmdömpingje után, ugyanis nagyjából ekkorra szembe-sültem azzal, hogy az online jegyfoglalás valóban lehetővé teszi akár napi hat film megnézését is – már csak az ehhez szükséges mentális kapacitások biztosítása hiányzott. A délutánt a disszidens egyiptomi versenyfilm, a *Boy from Heaven* uralta: Tarik Saleh és több főszereplője is Svédországban él, az alpból Kairóban játszódó filmet pedig az Egyiptomhoz képest még mindig liberálisnak számító Isztambulban forgatták. Az iszlám világ legfontosabb felsőoktatási intézményének számító Al-Azhar egyetemen játszódó történet a világi és vallási hatalom belharcait és kibogozhatatlan összefonódását mutatja be egy nyugati szemnek kissé banálisnak ható thrillerben, azonban a film legvégén itt el nem árult fordulat szokatlanul kritikus fényben mutatja meg a piti hatalmi játszmáknak alárendelő vallásfilozófiát.

Az este sok filmnyencet a Rendezők Két Hete szekció mélyen a föld alatt található mozijában ér, hiszen a tavaly még versenyben futó Mia Hansen-Løve újabb filmmel

jelentkezett. Az *Egy szép reggel* történetére és alapproblémájára a fesztivál vége után néhány nappal már csak a jegyzeteim képesek emlékeztetni, viszont egyetlen színészi pillanat kitörölhetetlenül vésődött belém. Léa Seydoux a nem túl barátságos öregotthonban elhelyezett, demenciaszerű betegségben szenvedő apjától bumlizik haza a külvárosból kora este a buszon, és miközben apja egyre sanyarúbb állapota könnyeket csal a szemébe, visszakérezkedő SMS érkezik a nős-gyerekes pasitól. Szavakkal lehetetlen leírni az arcán megjelenő árnyalatok sokaságát, amikor a nő egyszerre küszködik a könnyeivel és a hirtelen rátörő örömmel, valamint annak nem feltétlenül helyénvaló mivoltával. Léa Seydoux már *A feleségem történetében* is nagyot alakított, ezzel viszont végleg bizonyítja, hogy a legnagyobb színészcóriásokkal vetekszenek képességei.

Másnap reggel ugyancsak az ingyencék gyülekeztek a chilei Patricio Guzmán dokumentumfilmjére, amely a metrójegy árának emelésekor kirobbant forradalomról és az annak nyomán elindult alkotmányozási folyamatról fest tőle szokatlanul optimista képet. A nap legjobban várt filmje, a *Triangle of Sadness* (*A szomorúság háromszöge*) végül az Arany Pálmát nyeri majd, de teljesen érdemtelenül: *A négyzettel* is fődíjat szakító svéd Ruben Östlund ezúttal egy kellőképpen át nem gondolt, indokolatlanul hosszú, gondolatilag és rendezőileg üres, jelentéktelen filmet készített. Este viszont Cristian Mungiu legújabb mozija érkezett a cannes-i vászra: a 15 évvel ezelőtti második filmjéért Cannes-ban „megkoronázott” rendezőtől azóta várjuk a következő nagy szenzációt, de az már egyértelmű, hogy nem az *R.M.N.* lesz az. Pedig a román újhullám alkotásai közül ez áll a legközelebb hozzánk, erdélyi magyarokhoz, hiszen a Ditróban meghurcolt Sri Lanka-i pékek történetét dolgozza fel egy fiktív, soknemzetiségű, a vászra a festői Torockó által eljátszott faluban. Mungiu számunkra hízogó megközelítése nem a magyar rasszizmus eseteként tálalja az eseményeket,

KINEMATOGRAF

hanem inkább a véglegesen periferezáló, az elmaradottság, a szegénység és a kivándorlás nyugjei által sújtott kelet-európai frusztráció folyamánként értelmezi azokat. A film azonban talán éppen ezért meszterkéltnek hat (hiszen a történeteket meghatározó alaphelyzetbe belenyúl), valamint szinte emészthetetlenül túlterhelte válik a globális/európai állapot, a romantikus szál és több szimbolikus esemény sor összekapcsolása révén. A művelődési házban zajló népgyűlés egysíntes nagyjelenete viszont sokáig emlékezetes marad majd.

Vasárnap reggel Ferivel és Jankával vágatunk a Kritikusok Hete szekció női elsőfilmeseinek bemutatójára, és miután mindannyian könnyben úszó szemekkel botorkálunk a napfényre a vetítés után, megállapítjuk, hogy ez lányos apák és apás lányok filmje. Az *Aftersun* (Charlotte Wells alkotása) egy depresszióval küzdő apa nyaralása tízéves lányával, annak minden esetlenségével, kényszerűségével és fájdalmas felszabadultságával. Visszafeleúton belebotlunk a Croisette-en pihengető Péterbe, aki figyelmeztet, hogy a *War Pony* a fesztivál legjobb filmje – a városzéli multiplexben éppen egy óra múlva kezdődött az utolsó vetítése, úgyhogy némi átszervezés árán negyedóra múlva már a buszon ülök. Az indián rezervátum perifériája az elhanyagoltság és az elhagyatottság olyan szintjét képviseli, amelyet elképzelni is nehéz: szedett-vedett házakban munka nélkül tengődő családok, kallódó egzisztenciák, közszolgáltatás pedig még szárványos tömegközlekedés vagy szemétszállítás formájában is alig létezik, és az egyetlen pénzkereseti eszköznek a dílerkedés tűnik. A komplex történetvezetésű filmben két párhuzamosan futó történet szál ér egyre közelebb, majd végül össze, és egy olyan világot mutat be, amelyet egyszerre sújt az amerikai gazdaság szerkezete, az óslakosok számára létrehozott rezervátumok ellentmondásai, a végtelen szegénység és ezek középpontjában a szétziláló, elmálló, emberinek is alig nevezhető kapcsolatok.

Hétfőn már túl voltunk a fesztivál felén, innentől kezdve a fáradtság egyértelmű jelei mutatkoznak mindenkin, a filmeket röpké bebólintások kezdik „megvágni”. Szerencse, hogy belefért a napba egy gyors ebéd, olasz barátommal, Marcóval felfedeztünk egy eldugott, remek olasz kifőzdét, ahol a ránézésre nyolcvan körüli Papa Nino tüstenedett a konyhában és a vendégek között. A nap eseménye a kortárs film egyik legizgalmasabb figurájának, az ukrán Szergej Loznicának az archív dokumentumfilmje és annak érzelmes bemutatója volt, ugyanis a legújabb háború árnyékában a második világháborús hátszög pusztító gépezetének létrehozását és működését archív felvételekkel dokumentáló *A pusztítás természetrajza* fájoan aktuálisnak hatott.

A nap legjobban várt bemutatójának díját viszont a (még) mindig kultikus rajongással körülvett David Cronenberg új filmje vitte el: már reggeltől autogramokra és potyajegyekre utazó rajongókkal telt meg a fesztiválpalota környéke, és riasztó mértékben megnőtt a környező utcákban furikázó luxusautók száma. A *Crimes of the Future* (A jövő bűnei) egy olyan disztópia, amelynek középpontjában az emberi szervezetet érintő genetikai változások állnak: a klímaváltsággal kapcsolatos átalakulásokra reagálva az emberek műanyagemésztését lehetővé tevő új szerveket kezdenek

Kelly Reichardt: *Showing Up*

növesztetni. Ráadásul a fájdalomérzés is leépül, amelynek köszönhetően az egymáson és önmagukon végzett műtétek válnak mindennapos látványossággá ebben a testhorrorban, amely valahol a *Karambol* és az *eXistenz* 21. századi, silányabb és didaktikusabb verziójaként értelmezhető.

Másnap kora reggel vágok bele a fesztivál másik nagy ígéretébe, a valamikor a kétezres évek elején az *Oldboy*-jal Nyugatra berobbant Park Chan-wook szövevényes mozijába. A dél-koreai mester persze most is a műfajokkal játszadozik, de a *Decision to Leave* című új filmet szerencsére nem a kisé már unalmas újrajátszás határozza meg, hiszen a melodráma és a neo-noir ötvözetéből önállóan is megállni képes történetet és feledhetetlen jeleneteket hoz létre, mindezt ráadásul a világ képi és/vagy nyelvi leképezhetőségének szofisztikált történetbe illesztése teszi intellektuálisan is izgalmassá.

Villámgyors kávé a sajtószobában, és már rohanok tovább: szűk húsz percem van a második román film, a *Metronom* kezdéséig. A hetvenes évek elején egy tanév végi házibulin nyugati lemezeket meg Szabad Európa Rádiót hallgató középiskolás fiatalok története talán kisebb formátumban, de a román *Megáll az idő*ként értelmezhető. A rendszer farkastörvényei, a szülők elvárásai és a kivándorlás kockázatos lehetősége közé szorított fiatalok a film itt most fel nem tárható fordulatai végén kimondatlanul a „jó, hát akkor itt fogunk élni” attitűdjét kénytelenek magukévá tenni. Alexandru Belc apró, „jelentéktelen” kis története a román új hullám legjobb napjait idézi, és szíve markolóan teszi átélhetővé egy generációnak az alapélményét: az árulást, a félelmet, a privát viszonyok megbízhatatlanságát és a magunkat meghúzás gyakorlatának a megtanulását.

Több mellényúlás vagy pusztán érdektelen film után szerda délben jutok el a több mint húsz éve, még párizsi diákéveim alatt felfedezett Joao Pedro Rodrigues portugál rendező végtelenül szellemes kis fricskájára, a *Lidércfény* című fantasztikus musicalre arról, hogy a királyi család ifjú hercege a tradíciókra fittyet hányva tűzoltónak áll. A paradisztikus társadalomkritikával és homoerotikus feszültséggel fűszerezett film tökéletes felütés a cannes-i polgármester hagyományos szabadtéri várbeli sajtóbédjéhez. A finom rozék társaságában elfogyasztott hal sem jelenthet akadályt annak megállapításában, hogy a délutáni iráni film valószínűleg a versenyprogram egyik

legjobbja. A *Lejla és fivérei* közel háromórás forgószél, amelyben gyorsan pergő, szenzációs párbeszédok segítségével szágulduunk végig egy család önsorsrontó történetén, ahol a tágabb társadalmi összefüggések és a személyes karakterjellemzők drámai módon fonódnak össze. Miközben ennek a családnak a körülményekkel és felcsillanó lehetőségekkel való küszködését nézzük, úgy látunk rá a kultúrából, tradícióból fakadó problémákra, hogy közben szívfájdítóan rajzolódni ki az egyéni tragédiák.

A napot végül az *Un certain regard* szekció izlandi filmcsodája koronázza meg, amelyben a rendező egy 19. századi pap nemrégiben megtalált nyolc üvegnegatívja alapján rekonstruálta a fotóamatőr hittérítő fiktív kalandját. A *Godland* különlegessége azonban nem is a képekből kislabilizált minimalista történetben ragadható meg, hanem abban a lenyűgöző vizualitásban, ami azt az érzést kelti a nézőben, hogy a képek nem egy rajtuk kívül álló történetet ábrázolnak, hanem maguk a történet. Az bizonyos, hogy ennél szebb képi világgal megalkotott filmet nem láttunk a fesztiválon.

Utolsó reggel némi ügyeskedés és szerencse révén bejutottam Kelly Reichardt versenyfilmjének kevesek számára fenntartott elővetítésére – a film hivatalos sajtóvetítésének ideje alatt már a hazafele tartó gépen ültem. A *Showing Up* talán az egész fesztivál legjobb filmje volt eszköztelensége, szerénysége, tolatodásmentessége miatt. Ez a több önreflexív elemből építkező gyöngyszem egyrészt a tárgyi, érzelmi, fizikai és életvezetési törekenység finom története, másrészt a vállaltan nagyot nem mondás bátorságának és a belső emberi folyamatok vásznon való megtörténéseinek kiemelkedő példája. Olyan a film, mint egy észrevehetetlen csoda, sokáig csak anélkül nézed, hogy értenéd, miért és hogyan kerülnek a dolgok együvé, míg aztán egyszer csak összeáll előtted a kép, és attól kezdve szinte együtt lélegzel a vászonnal.

A sors nagy ajándéka volt, hogy ezzel fejezhettem be a fesztivált, amelyen végül – az online jegyrendszer összesítése szerint – pontosan 45 filmet néztem meg. A díjátadót pedig az idej kiadást más meló miatt kihagyó Borival már egy pesti kerthelyiségben fröccsözve dühögöm végig, miközben azért megállapítom, hogy nem csak a kifejezetten jó filmek miatt volt felemelő ez a fesztivál, hanem mert Cannes olyan francia nagyvonalúsággal tért vissza a normál üzemmódra, mintha az elmúlt két év meg sem történt volna.

Színházi terepTESZTelés és a másság arcai

THEÁTRUM

A temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház által 2022. május 22–29. között megszervezett 13. TESZT–Temesvári Eurorégiós Színházi Találkozó szokatlan merészséggel mutatta meg a jelenlegi európai színház izgalmas, útkereső arcát. Tizenhét színházi produkció és egyéb esemény megtekintése után azt mondhatom: esztétikai fényűzés volt ez a fesztivál, mert nem csupa konszolidált színházi értéket kínált, hanem terítékre helyezett sokféle nézői ízlés szerinti produkciókat, így valójában az is „belefért” e terepTESZTelésbe, ami nem feltétlenül illeszkedett például a saját nézői „profilomba”. Nem utolsósorban, annyiféleképpen mutatta be a másságot, hogy alig lehet azt megszámlálni, mindeközben pedig folyamatosan, a különböző előadások révén és az ezek alkotta összképpel is rákérdezett a színház mibenlétére, mivoltára. Ez azért is kifejezetten fontos, mert a színházművészet tekintetében is válságos időszakon vagyunk túl (pandémia), miközben egy másik krízishelyzetnek viszton a kellős közepén (háború), így sükségszerűnek tekintem megmutatni: milyen tapasztalatokat, traumákat, útkereséseket és átminősülést eredményeznek ezek egy olyan művészetben, amely érzékeny vagy legalábbis érzékenynek kell lennie az ilyen jellegű változásokra.

Hol lakik a színház?

A színház mibenlétére nyíltan rákérdező produkciók többnyire magyar nyelvűek voltak a 13. TESZT programjának nemzetközi felhozatalában: a temesvári magyar társulat két előadása (mindkettő román rendező és román szerző alkotása), illetve egy szabadkai, sziporkázó humorú produkció, Urbán András rendezésében. Ezekhez zárkózott fel egy horvát független színházi one man show, amely az irodalmi Nobel-díjas olasz drámaíró, Dario Fo szövegein keresztül firtatta a színész társadalmi közvetítő szerepét és politikai állásfoglalást hordozó jelenlétét.

Az Adrian Sitaru álta írt és rendezett (Szabó Andor által fordított) *Az ember, aki csak azt tudta mondani, amit olvasott* című előadás pandémia-termék, amelyet 2021 januárjában mutattak be, és arra vezeti rá a nézőt a befogadás kétféle közvetítésével, hogy igenis, olykor a „filterezett” valóságot választjuk az orrunk előtt, élőben zajló helyett. A temesvári magyar társulat előadásában a színen egy asztal köré gyűlt fiatal lakóközösséget látunk (amely ugyanakkor színtársulat is) egy átlátszó fal mögött, fölöttük pedig hatalmas kivetítőn követhető ugyanennek a játéknak a filmezett változata. A thrillerjellegű történet egy gyilkosság-jelenetnél szakad meg és változik át a színház mibenlétére rákérdező, élvezetes és nevetető játékká, amelyben egyenként kapják le a szereplők a leplet azokról a színházi konvenciókról, amelyeket a nézőnek azért kell elfogadnia, hogy belépést nyerjen a terítékre kerülő fikcióba. Ugyanígy lekerült a lepel az én befogadói habitusaimról is: azon kaptam magam, hogy a történet stagnálóbb-teoretikusabb részeit a kivetítőn követtem, miközben a mozgalmassabb leginkább élő színház formájában érdekelték. Amint az előadást követő folyosói „kiértékelőből” kiderült, volt, aki ezzel éppen fordítva volt. A szerző-rendező szépen rámutatott a befogadás manipulatív technikáira, de arra is rávilágított, hogy ebben nagy szerepe van az egyéni „profilnak”, pontosabban annak, hogyan és miért dőlünk be ennek a manipulációnak.

Egyik kedvenc előadásom volt a TESZT-en *A párhuzamos város*, amelynek rózsaszín (női főszereplős) és kék (férfi főszereplős) útvonalt a fesztivál két, egymást követő napján tekintetem meg. A produkció a Temesvár Európa Kulturális Fővárosa projekt része (amelynek időpontja a pandémia miatt 2021-ről 2023-ra csúszott át), azonban a városbemutató jellegét én itt csupán termékeny ürügynek láttam egy másfajta színház létrehozására, amelyben a színészek nem a megszokott színházépület falai között,

hanem az utcán, a hídon, a lebuiban, a kapualjban, a parkolóban és egyéb nem „teatrális” helyszíneken jelenítik meg kalandos történetüket Ana Mărgineanu rendezésében. A közönség benevezhetett a női főszereplő, Vicky útvonálára, vagy a férfi főszereplő, Martin városi kalandjára, mindkettő Temesvár Józsefvárosnak nevezett részén zajlott. A történet a temesvári pályaudvaron kezdődik, itt válnak szét a szálak két-két „idegenvezető” szerepet játszó színész segítségével, akik románul és magyarul kalauzolják el a színházi utazókat a város különböző pontjaira, majd a Bega folyó partján egybeterelik a két külön nézősereget, a szerelmesek találkozásának és az előadás fináléjának helyszínére. Miközben loholunk a történet kibontakozásának terepére, arra eszmélhetünk rá, mennyire valóságos is az, hogy a szerelmi sztoriknak legtöbbször csupán az egyik oldalát ismerjük. Vicky és Martin úgy nem tud együtt lenni és együtt élni, egymást megérteni, hogy közben mindketten ugyanazokért az emberi értékekért harcolnak és követnek el veszélyes dolgokat. Nézőként nagyon szerettem ezt a kihívást, eltettem magamnak egy különleges helyre ezt az előadást, amely a CiviCultura, a Diogene Kulturális Egyesület és a Csiky Gergely Állami Magyar Színház koprodukciója.

Felhőtlenül, ám helyenként kifejezetten hisztérikusan nevettem a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház *A Csókos Asszony Lovagjai: szabadkai szindikális operettgáláján*, amely a jelenkori színház általánosíthatóan nem demokratikus, ám annál hagyományosabb állapotait, gyakorlatát leplezte le. Urbán András rendezése a színház viselt dolgairól szól, a színházi alkotók nem túlságosan romanticizálható kulisszatitkairól, de ugyanakkor operettparódia is. E két különálló, ám egymással összefüggő részben számomra ismerős témák, problémák és árnyoldalak bukkantak fel szarkasztikus megközelítésben, másrészt pedig nézőként is kiélhettem a díszes, pompázatos, álértelmekben és képnyitásban lebzselő operettvilággal kapcsolatos mindenkor ellenérzéseimet (de jólesett ezt most leírni!) Urbán András és a szabadkai társulat a monarchista nosztalgia műfajának áporodott levegőjében megrekedt vidéki színházcsinálás nevetséges voltára mutatott rá színházi életbe vágóan szükséges ironiával és önironiával.

A horvát Grupa Művészi Szervezet *Mistero Buffo* című előadása ugyanebbe a pannotikumba kívánczik azért, hogy rámutat a színház politikailag és társadalmilag kényelmetlen voltára. Egyben arra is, hogy tulajdonképpen ez a színházművészet fő feladata, amely a középkori misztériumjátékok óta sem változott: társadalmi, politikai, vallási igazságokat kimondani, odavágni. Dražen Šivak egyéni előadása, amelyet csupán egy fűvös játéka kísér, annyira kifejezően látta a Dario Fo történeteiből összeálló társadalomkritikát, hogy még azt is elfelejtettük neki: mindezt egy számunkra ismeretlen nyelven, horvátul jeleníti meg.

Háború, vér, történelem

A 13. TESZT háborúról szóló, történelem-értelmezésen alapuló előadásainak sorát a macedóniai Bitolai Nemzeti Színház *History of Motherfuckers* című előadása nyitotta meg, amely Shakespeare *Coriolanus* című drámájának széles nyitású adaptációja Urbán András rendezésében, és olyannyira nyomasztóan mutatta be a hadviselés értelmetlenségét és triviális arcát, hogy ennek nyomán még a katarzisélmény is elmaradt. Az előadás filmes bevágásokat használ a világtörténelem, születés, szexualitás témájának kiemelésére, ezek pedig ugyanúgy a brutalitást húzzák alá, mint a színpadi játékok, amelyben egy darabjaira roncsolódott világ ömlik szembe velünk. Teljesen más, érzékenyebb „szemüvegen” keresztül figyeltem ezt a teátrális káoszt, mint ahogy tettem volna február 24-e előtt...

Az agresszió egyik vetületével találkozhattunk a *Hét félelem* című, a Zenica Bosnyák Nemzeti Színház társulata által létrehozott előadásában, amely Selvedin Avdić azonos című, pszichológiai horror műfajú regényének színpadi adaptációja a boszniai háborúról. A sztori konkrétan azt mutatja meg, hogy mennyire mélyen összefügg az egyén élete a közösséggel, és hogy a kettő meghatározza egymást: a magánélet válsága kivétel a társadalomra, a közösségi létezés letargiája pedig gyökereikig hatol a magánéletbe. A kölcsönös determináció negatív hozadékaiból pedig nincs menekvés, változtatni sem lehet a dolgokon, mert az így meghatározott társadalom mindig ugyanarra a következtetésre jut, a háború pedig krónikus betegségként jelentkezik az egyenletben.

A sikeres ifjúsági produkció mintapéldája volt a Zágrábi Ifjúsági Színház *Eichmann Jeruzsálemben* című előadása, amely fokozatosan és egyáltalán nem didaktikus felhanggal vezetett be a zsidó holokauszt legmélyebb bugyraiba, onnan pedig át a több vonatkozásban is hasonló horvát tapasztalatba. Az előadás egyáltalán nem kímélte nézőjét a lesújtó történelmi adatok felmutatásától, miközben a játékosság sem hiányzott a nyomasztó színházi kalandból, amelynek érdekessége az volt, hogy a második világháborús körülményeket tisztábban és körvonalazottabban jelenítette meg, mint a délszláv háborúnak időben és térben közelebbi tapasztalatait.

Eleve nyomasztó volt már maga az az információ is, hogy az ukrainai Dnyipróból érkező Virymo Színház társulatának egyik férfi tagja a frontról érkezett, hogy játszhaszon Tadeusz Słobodzianek *A mi osztályunk* című drámájának előadásában. A produkció nem szerepelt a fesztiváli műsorfüzetben, hiszen a szervezők számára az utolsó pillanatokig kétséges volt az, hogy a szomszédos ország művészeinek sikerül-e eljutniuk a TESZT-re, a műélvezetünket pedig nagyon megterhelte az, hogy elvárások, aggodalmak garmadája rakódott rá mindarra, amit alkalmunk volt a temesvári előadásfelhozatal részeként látni. Ez már nem is a lengyel zsidóság tragédiája volt...

Nem illik bele minden tekintetben ebbe a háborús képbe az *Animal Crossing* című, Victor Dragoş és Andrei Ursu által írt, előbbi által rendezett független színházi produkció, azonban szépen illusztrálja azt, hogy mi nem tartozunk a fentebb kirajzolódó kultúrkörbe, és a történelemnek is egy másik, kevésbé agresszív oldalán állunk, amelyen

lehetséges az együttélés, együttműködés, egymás értékeinek kölcsönös megértése. A Basca Színház produkciójában temesvári román színész játssza a magyar határórt, szerb színész a román határórt, a szereplők pedig szípkázó humorral tekintenek az egyfelől merev szabályok, másfelől pedig engedékeny hagyomány meghatározta egyéni valóságára. Felüdülés volt lubickolni ebben az előadásban, amely mulatságosan mutatta be a különbözőségek meghatározta másfajta gondolkodásmódokat, és ezen a filteren keresztül az is felsejlett: a mi térségünkben a dolgok alapvetően rendben vannak és lesznek, mert van egy fontos és mindent felülíró alkotóelem – a játékosság –, ami semmivel nem pótolható.

Hangulatteremtő mozgásszínház

A TESZT-en öt mozgás-, illetve táncszínházi előadást láttam, ezeket azonban nem szakszerűen foglalom össze (nem vagyok e műfaj avatott ismerője, szakértője), valamennyit aszerint értékeltem, hogy milyen érzelmi és esztétikai húrokat pendített meg, mennyire volt követhető számomra az alkotói szándék és építkezés. Két produkció esetében teljesen kifolyt kezem közül az alkotói narratíva szála: a temesvári Unfold Motion Egyesület *Je suis Giselle* című, klasszikus romantikus balettet feldolgozó produkció, valamint a németországi Szabó Kristóf F.A.C.E Dance Visual Performing Arts társulat Szabó Kristóf által rendezett *Gaia. Vágytenger* című előadásában. Mindkettőben nehezen tudtam követni az alkotói irányt, ahogy, gondolom, a nem csupa táncszínházi kritikusokból álló közönség is. Azonban még ezek az általam nem túl sikeresnek ítélt kísérletek is jól megfértek a színházi teretTESZTelős programban a paletta részeként.

Az olasz imPerfect Dancers társulat *Empty Floor* című előadása kapcsán ellentmondásos érzelmeim támadtak, hiszen a műsorfüzet tanúsága szerint az elképzelés „az Alzheimer-kórral élő személyek szinte hermetikusan zárt világát” szándékozott bemutatni, profi táncosok és laikus idősök közös játékában. Az indulásból kétes vállalkozásnak ígérkező műalkotás potenciáljával szembeni szkepticismusomon túllépve, a produkcióban azt láttam, hogy a struktúra nem támogatja az erről való óvatos „mésélést”. A kór társadalmilag túlságosan is súlyos érzelmi töltete nagyon határozott,

feszes és egyben érzékeny megközelítést követelt volna meg, ehelyett láthattunk profi táncbravúrokat és esendő, totyogó betegmustrát, két élesen elkülönülő, egymással semmiféle kapcsolatban nem lévő mozgásvilágot, ahol az előbbi diadalmaskodott.

Volt viszont ennek a műfajnak két olyan francia produkciója is a fesztiválon, amely szabályszerűen „ringatott”, teljes értékű esztétikai élményt nyújtott: a Compagnie Maguy Marin-Maison des Arts et de la Culture Creteil *May B*, illetve a párizsi Atelier 3+1 *Omnia* című táncetűdje, amelyekben a tudatos jelentésközvetítés elbűvölő ereje nem kívánt a nézőtől semmiféle plusz képesítést ahhoz, hogy hatni tudjon. Az előbbi grosso modo az ember közösségi létezésének Beckett-szövegek ihlette története, amelyben a táncosok jelrendszerre változtak az üres, díszletmentes térben, a második pedig az ősiség és civilizációs kalandozás, egyén és közösség olyan törvényszerűségeit mutatta be nyolc afrikai táncos előadásában, amelyet a táncművészetnél markánsabban egyetlen művészetnél sem lenne képes ilyen kifejezőerővel láttatni.

A különutas színház büvköre

A ljubljanaei Szlovén Ifjúsági Színház *no title yet* című maratoni produkciójának már a címe is fricska azoknak, akik mindenütt a címkéket keresik, ezekből próbálják a műalkotásra vonatkozó következtetéseiket levonni. Azért nevezném „különutas” színháznak ezt a produkciót, mert sem a feldolgozott témák, sem a struktúra, sem a térhasználat, sem pedig az időkorlát tekintetében nem veti alá magát a konvencionálisnak mondható színház törvényszerűségeinek. Tizenegy órás kalandra viszi a nézőt, akinek felnötte avatását az jelenti itt, hogy éppen milyen szerepet vállal fel ebben a soron kívüli színházi tapasztalatban. Tomi Janežič szlovén színházi rendező, pszichodráma-terapeuta színházi látásmódja ugyanis nem hagyja hidegen nézőjét – imádja vagy utálja, de mindenképp nyakig benne találja magát egy furán nyers, egyben poétikus színházi folyamatban. A Don Juan világirodalmi toposz kapcsán a szerelem, szenvedély, szexualitás és deviancia terápia-jellegű vallomásait hallhatjuk, láthatjuk, a fő részek közti szünet-jelenetekben pedig a „donjuanság” különböző arcait. De erről az egyedi tapasztalatról külön is beszámolok majd a *Helikon* hasábjain.

Teremt – és kész (?)

Kigondolni. Létrehozni. Bevégezni. Lépésről lépésre haladni egy (néha) véget nem érő folyamatban úgy, hogy közben igyekszünk önmagunknak maradni, s nem megfélemlíteni a célról, a hibákról, az áldozatokról. Újra és újra meg kell teremteni egy hangulatot, szavakat és jelentéseket, utat a különböző perspektívákhoz, a múlthoz vagy épp a jövőhöz, az énhez és a Másikhoz, legyen szó valamiféle istenről, emberi vagy nem emberi Másikról.

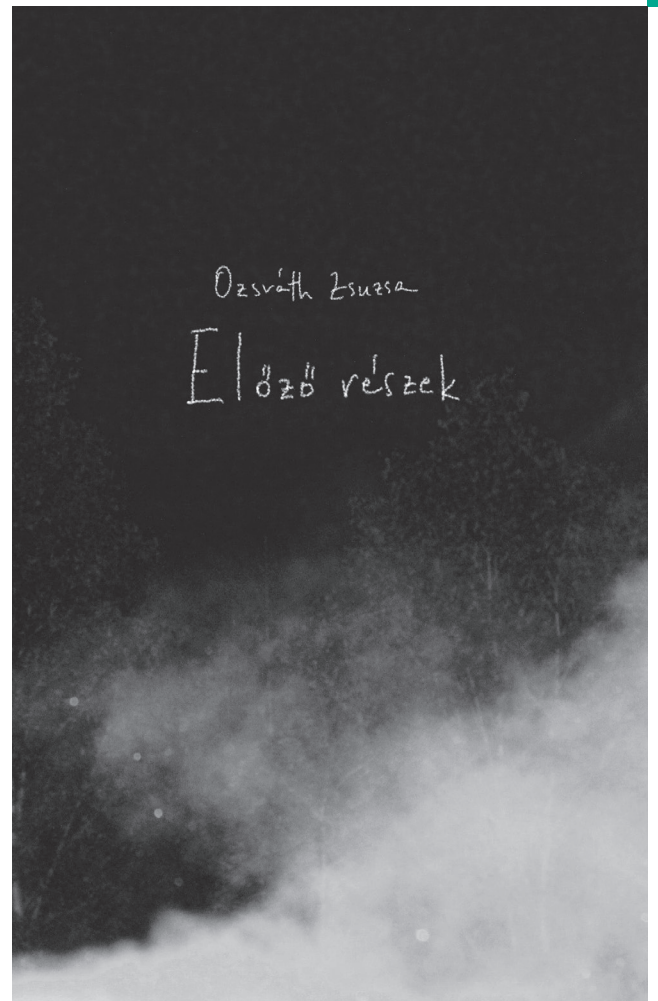
„Minimális odafigyeléssel bevilágítható a lényeg. / Ennek kapcsán az árnyék számbavétele / különösen megindító felfedezés lehet” (*Edisonnak szeretettel*). Ozsváth Zsuzsa pedig minden eszközt megragad annak érdekében, hogy az *Előző részek* végighaladva az olvasó is gyakorlott felfedezővé válhasson. Költőként és képzőművészként az egymást folyamatosan és sokszorosán kiegészítő, gazdagító utak keresztmetszetében érez(tet), megért(et), lát(tat), hall(at). Rímek helyett gyakran egy-egy szín diktálja a tempót (*Sárga*), így a különböző árnyalatok, formák és hatások válnak a szövegvilág szervezőelvévé. A Fiatalkor Szövetségének gondozásában 2020-ban megjelent kötet borítóját értelem szerűen maga a szerző készítette és tervezte. A kép maga egy erőteljes kontraszt: a fenyegető bíbor, a homályba burkolt fehér, és a kettő kifürkészhetetlen találkozása érzékelteti a kötet hangulatát.

Kovács András Ferenc fülszövege felkészíti az olvasót a fokozatosan erősödő, szívárgó vonzásra: „sok hirtelen szók, képek snittjei, a látszólag spontán beszéd kíméletlen fonákja, kifordítottan visszatérő, rejtett dallamok s a versek érző vágástechnikái tagolják itt keményen, öntörvényűn, szelíden a titkos mondhatatlant, mi megszólítható tán.” Ozsváth az erőltettség és bölcselkedő megszólalás benyomását kivédve észrevétlenül és kíméletlenül tudatos. Negyven versét vétek lenne bármilyen szempontból tagolni, ciklusokba rendezni. A számszimbolika megkerülhetetlenül felidéz a teljesség és befejezés, a bűnt és bűnbánat, az ítélet és büntetés, a kitartás és megtisztulás mélységeit, magasságait. S bár a kötet címe arra engedhet következtetni, hogy az írásgyakorlat egy előzménytörténet feltárására irányul, amely a jelen állapot kialakulásának körülményeit vizsgálja, hamar kiderül, hogy a körkörösség irratlan szabályainak értelmében az *előző* lényegében azonos a *következővel* (*Apály*).

A vizuális ingerek hajszálpontos megfogalmazása egy olyan látásmódban enged betekintést, amelyben a tavasz érintése az új lehetőségek és az újjászületés helyett a fájdalom egyszerre súlyos és finom gesztusaként értelmezendő: „rutinos rohadás kincsem / hazajár késbe a vaj”, „minden / szál ideszáll odavág”, „sebesült narcisz szolidan / kikacsint tóba ha néz / na most figyelj te hústavasz / fröcsög a sebből a méz” (*Tavaszi áldozat*). Imádságok, bibliai allúziók (*40+ nap*), dalszövegek (*Takarás, Bohótechnika*), mesei fordulatok (*Időnk rövid története*) és mondókák (*2017*) teremtik meg az archaikus és a modern kifejezőmódok koherenciáját. Ozsváth azonban nem csak az irodalmi műfajok és regiszterek tekintetében semmisíti meg a határokat. Több vers is rávilágít arra, hogy „igen, nem, / Fekete, fehér, minden merő árnyalat” (*40+ nap*), éppen ezért semmi sem végérvényesen eldönthető, kategorizálható vagy felcímkézhető („ez igen, ez nem, ez igen, ez talán mégsem”, *Időnk rövid története*). A körvonalak életlenné válnak, így felszínre törhet az elnémitott és elfojtott belső anima (*Második személy*), miközben kicsúszik a kezünk közül a megragadhatatlan: a mozgó állat (*Szürkület*), a közös élet (*Himnusz*).

Ozsváth az erőltettség és bölcselkedő megszólalás benyomását kivédve észrevétlenül és kíméletlenül tudatos. Negyven versét vétek lenne bármilyen szempontból tagolni, ciklusokba rendezni.

KRITIKA

A verseskötet az értelmezői síkok sokrétűsége által, a nyelvi, esztétikai átgondoltság és a prózaiságon keresztül a költői ötletességnek és kreativitásnak enged teret. Az erőteljesen koncentrált gondolatmenetek, megfogalmazások és megszólalások sűrűségét feloldja az irónia, a humor és a játékosság. A félmondatok, a kifordított szólások („Csak a bámulás maradandó / Sokszor csak úgy előre nézünk / Sokszor csak a hallgatás / Mi szem-szájnak ingere”, *Utóirat*, 13.), sűrítések, kihagyások, nem mindennapi szóalkotások („láthatatlansági mellény”, „testiismeret-furdalás”), a többjelentésű szavak és ismétlések megállásra kényszerítik a befogadót. Hasonlóképpen a versek újraolvasását, az elsődleges jelentésmezők újragondolását szorgalmazza a kötet hátsó füle mögé rejtett *Easter egg*, amelyet ha a verseket megelőzően veszünk szemügyre, nagy valószínűséggel különösebb figyelem nélkül vissza is hajtunk. Azonban ha a tartalom feltüntetettek olvasása után bukkanunk rá, olyan kérdésekkel találjuk szembe magunkat, amelyek megkérdőjelezik a teremtés működését, értelmét. Ozsváth magas szinten műveli a szavak és kifejezések jelentésmezőinek kihasználását, így megteremt és nyelviileg is belakja azt a bizonyos plusz síkot [„Ez itt a város, fél szemre csukva, a másik nagyon csipás” (*Mielőtt*), „és egyik szemem sír, a másik kettős mérce” (*Bohótechnika*)].

Az *Előző részek* (egyik) fókuszában a kapcsolatteremtés áll. Az individuális igények, nehézségek és sikerek kollektív módon nőnek ki magukat. Hogyan teremődik meg az identitás, hogyan járulnak hozzá a külső körülmények az én felépüléséhez? Miért szükséges egy szubjektív istenkép megtalálása, és kik között jöhet létre a szent kötet? Hogyan vált tragikussá és egyben tarthatatlanná az emberi és nem emberi közti viszony?

A versbeszédnek énjének minden gesztusában, szavában ott rejlik a figyelmes érzékenység. Úgy hallgat, mint aki sír (*Boly*). Ő a játékos, akivel játszani (*2017*). Aki nem tud hinni a karoknak, amelyek véletlenszerűen ölelnek vagy vállat vonnak (*40+ nap*). Ő az, aki elhagyható, mint egy írásjel (*Utazóknak kijelölt hely*). Egyszer aki köp,

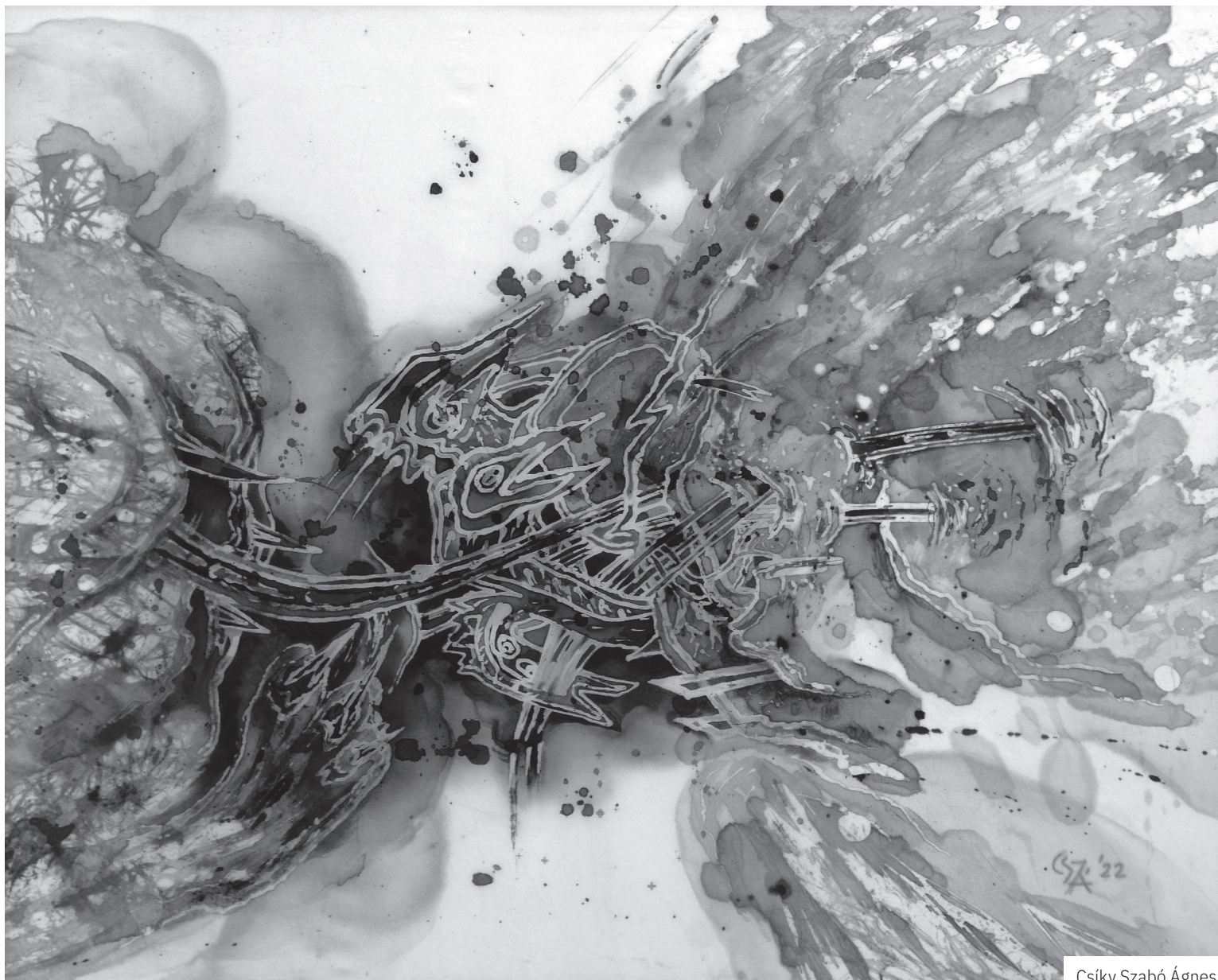
máskor meg amit köpnek (*Doppelgänger*). Szófogadó alárendelt, labirintus-testbe, börtönbe zárt fogoly (*Boly*). Valaki, aki ruhát szaggat, majd továbbhalad. Aki nem tudja, honnan ember és meddig állat (*40+ nap*). Akivel az idő fut, aki az idő elől fut (*Sakk*). Aki a vasárnapi szentmise ideje alatt aprókockás kötényében úgy gondol rá, „ahogy az istenre senki” (*Újtestamentum*).

Ozsváth a mámor és a kiábrándulás, a kapcsolódás és a kapcsolatszakadás ismétlődő mintázatát ismeri fel a párkapcsolatok terén is. A szeretet misztériumának tanulmányozásával kezdetét veszi a körköröség: a boldogság után, a nappal és az éjszaka váltakozásával egy ütemben, törvényszerűen cimborává válik a szerelem. A következő forduló viszont mégsem teljesen azonos az előzővel: magunkkal visszük az előző kapcsolat nyomait, a közöset, a bevillanó emlékeket, testeket, amelyeket a holdfény őriz (*Újabb vers a bizonyosságról*). De miért válik a legőszintébb vallomás, a „Szeretlek, és ez olyan biztos, mint egy pont. / Megmutatom, ilyen: . / Ismered ezt” (*Utazóknak kijelölt hely #2*) szabadsága, közössége a kirekesztettség, a távolság és a magány *Himnusz*ávé? A válasz legtöbbször a kommunikáció zsákutcájában, a kitépett nyelvek helyeiben, a „néha” elfelejtésekben, a célba nem érő, lángra nem lobbanó füstjelekben keresendő. Az egyszerűnek vélt mulasztások rendszeressé válása nem visszafordítható. „A közös életed kinyomja a pattanásokat. / A közös életed elfertőződik. / A közös életed levell. / A közös életed bekötőd. / A közös életed meggyógyul” (*Himnusz*) – és hiába próbálsz elkerülni, véget ér, mielőtt újból elkezdődne.

Olvasatomban a kötet egyik legerősebb kérdésfeltevése, számonkérése a zöldek meztelenedéséhez és meszesedéséhez (*Utóirat*), a lévinasi proximitás megszűnéséhez kapcsolódik. Miközben megtapasztaljuk, hogy élesen „fáj, / Ahogy ez az őszes tekintet, ez az éhes kutya szeret. / Ahogy napról napra a gazdám lesz” (*Május egy*), az emberi magatartás és dominancia hatására csempedisszé redukált tájat (*Utóirat*) és a vadászatban trófeaként elejtett vadat (*Főzőcske*) csupán az emlékek őrzik már. S míg a Hatalom tovább szaggatja a még megmaradt köteléket, az élőlől élelemmé váltak kitartóan nosztalgiáznak, és ugyanazok maradnak olvadáskor (*Visszajátszás*).

Az *Előző részek* olvasója a versek együtt és egyben látása által lehetőséget kap egy letisztult gondolati-tematikusan fonal felgöngyölítésére. A szimbólumok és motívumok következetes végigvezetése, valamint a szövegek közötti áthidalások provokatívan aktiválják az olvasói értelmezés folyamatát. Az írásgyakorlat (s egyben a lírai én) legfőbb alakítója, formálója már a kezdetek kezdetétől az a mindenhol és mindenben jelen lévő, mindent kitöltő és bekebelező, irányíthatatlan, éltető és élettől megfosztó víz/istenség, amely a fény és sötét játékában alábukik, majd váratlanul újból felbukkan, s amelyben előbb-utóbb tehetetlenül elmerülünk.

— Ozsváth Zsuzsa: *Előző részek*. Fialat Írók Szövetsége, Budapest, 2020.

Csiky Szabó Ágnes: *Violentia*

„Szakrális pontok, ahol az idő örvényleni kezd”

Száraz Miklós György: *Csodás Magyarország*. Scolar Kiadó, Budapest, 2021.

„Ülj ki a kertbe, a lugasba, telepedj a körtefa alá a fűbe, hallgasd a hullott, zúzott körte sebeire gyűlő darazsakat. Hallgasd a zümmögést, a bogarak gordonkázó muzsikáját. És ne siess!” (41.) – szólít fel újra meg újra minket, a képzeletben épp a Balaton-parton időző olvasót, egy olykor elmélázó, máskor rajongó elbeszélői hang a *Csodás Magyarország* című Száraz Miklós György-kötetben. Ódzkodom attól, hogy ezt a beszélői hangot a szerzővel azonosítsam, de attól is, hogy tőle elkülönülő narrátorként nevezsem meg. Hiszen talán valahol a kettő között helyezkedik el. Nem tudom meghatározni a könyvnek sem a műfaját, sem azt a domináns művészeti ágat, amelyhez tartozik. Ismeretterjesztő szöveg vagy szépirodalom? A fényképek csak illusztrációk, vagy a szöveg csak magyarázat? És vajon egyáltalán feltehetek-e olyan kérdést, hogy a szövegek vagy a képek bírnak nagyobb jelentőséggel?

A műfaj és médium határain játékos és talán szemtelen könyvedséggel átlépő alkotás olyan lelkesedéssel fordul a bemutatott tájak, jelenségek, épületek és művészeti munkák, szokások felé, amely egy történelmi vagy földrajzi albumhoz nem illene, egy eszszéhez vagy szépirodalmi szöveghez azonban annál inkább. Így az elbeszélő olyan közvetlenül szólít meg és vonja be olvasóit az elmesélés folyamába, hogy önkéntelenül is átragad ránk ez a lendület és rajongás. Olyan tájakat járhatunk be képzeletben, olyan tájakról alkothatunk személyesebb benyomást, ahol talán nem voltunk még. „Valljuk be – mondja –, legtöbbünk csak hírből ismeri a pusztát. (...) Nos, aki nem ismeri a pusztát, az nem tudja, miről beszélek, amikor azt mondom: pusztai naplemente” (19). És nemcsak elmeséli... érzékletesen, részletesen és költőien, hanem a következő oldalon már ott is van a kép, amely formáival, színeivel és a végtelenséget idéző lapszélnélküliségével elénk is varázsolja azt. Mintegy dacosan felmutatja, hogy ennek a csupán elröppenő pillanatnak egy tökéletes megörökítése is mennyi szépséget rejt.

Ebben a mozzanatban is érezhető, hogy a kötet valósággal kiaknázza mindkét médium adottságait. Megjelenik a kép által ki nem fejezhető, valójában jelen nem lévő: hajdani szent áldozóhelyek (26.) elevenednek meg, a ma már romos termekbe nem nehéz „odaképzelnünk a kockázó, kártyázó, malmozó lovagokat, a várkapornába igyekvő királynét” (93.), és akár „vár[hat]juk, hogy feltűnik gyerekorunk vízibusza vagy egy füstöt okádó lapátkerekű gőzös, talán az, amelyiken valaha apánk és anyánk egymást átkarolva utazott” (27). És ezzel párhuzamosan az oldalak gyönyörű képi elemeket tárnak elénk – fényekkel és csábító színekkel –, amelyek tartalmának megjelenítése viszont a szavak számára lenne körülményes. Olyan válogatott tájképeket, művészeti alkotásokról, könyvekről, épületekről készült képeket találunk, amelyek nem ritkán új perspektívába helyezik még az ismert dolgokat is... Hiszen a kötet majdnem egésze a szépre összpontosít, mintha egy pillanatra megszűnnének a nehézségek, a fájdalmak, a félelmek.

Az, ahogyan a Dunát jellemzi, kiterjed mindenre, amit bemutat. Az „altató, gyógyító örökkévalóság” (23.) megragadása válik a kötet elsődleges céljává. Még az is pozitív megvilágításba kerül, amit máskor talán elutasítunk; mint például a csendet megzavaró „tolóhajó bikaerős dízelmotorjának brummogása”, amely „[meg]reszketteti a szívünket és a levegőt” (27). Ezt az emelkedett és mindig kimondhatatlanul vidámnak tűnő hangulatot csupán a kötet végi – hozzánk korban hihetetlenül közeli – ’56-os forradalom fotográfiáinak és a váci múmiáknak a bemutatása töri meg. Még akkor is, ha ezek felé is hihetetlen rajongással fordul a beszélő, *memento mori*

FÜLSZÖVEG

jellegük lengi be a részleteket. A harci pusztítás, a tankok és a törmelékek egy akkori műegyetemi tanársegéd színes (!) fényképeinek rebróin köszönnek vissza. A múlt felelevenítése nem idegen a kötet előző oldalaitól sem. A pusztát körülíró rész például nem kerülheti meg a betyárok ködös-romantikus alakját, akik szigorúan méregetnek minket a 19. századi körözőlevelek oldalairól.

Miközben a szöveg klasszikus és akár a kánonból kikopott (vagy ahhoz sohasem tartozó) szerzők munkáit idézi (Homérosztól Móriczig és Tolkienig, majd kortárs írókig és történészekig kiterjed az elbeszélő figyelme), elevenen szövegnél bele a fejtegetésekbe a személyes emlékek és reflexiók... és miközben ábrándozva arról olvashatunk, hogy Csokonai, Petőfi, majd Kossuth hogyan látogatta meg a Baradla-cseppkőbarlang nyaktörő lejtőit, nem zökkent ki ebből a romantikus hangulatból a számszerűen konkrét történelmi adatok beépülése sem. Ugyanúgy, ahogyan a már említett betyárelbeszélések világába etimológiai és földrajzi magyarázatok vegyülnek, és a filozofikus elmélkedések szinte mindenhol összeolvadnak a tudományos és kultúrtörténeti megjegyzésekkel.

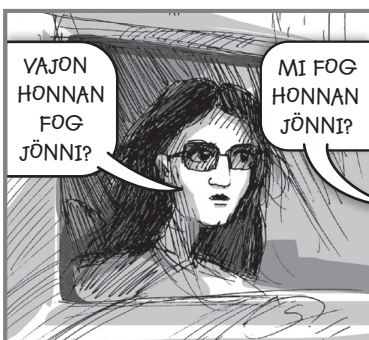
Talán már nem olyan meglepő az sem, hogy a szöveg nem csak a megszokott tudományos stílusban idéz; beszélője nemcsak minket, hanem a régmúlt alakjait is megszólítja: „Hogy is van Shelley a szerelemmel?” – kérdezi (26.), és olvasóként talán önkéntelenül hozzáteszük, hogy „bizony, Shelley, hogy is van?”

Saját régi (olvasmány)élményeink – akárcsak a beszélőé – beleépülnek a most olvasott hömpölygő gondolatmenetbe, felveszik a Duna, a Tisza, majd a forradalom ritmusát. És a hírek és mindennapi nehézségek ütemében igazi felüdüléssé válhat egy ilyen problémákat áthidaló, azokat szinte elfelejtő képes esszékönyv, majdnem meséskönyv. Anekdoták és kalandos elbeszélések, szemléletes leírások között pedig derülve olvashatjuk, hogy Galeotto Marzio szerint a Tiszának „csak kétharmada víz, a többi hal” (31.), és lenyűgözve időzhetünk el a mocsárciprusok (71.), a borszönyi erdő téli képénél (60.) vagy éppen egy légifelvételnél.

NYESTE EMŐKE

1996, Sepsiszentgyörgy. Kolozsváron él.

Medvepara

Szöveg: Vincze Ferenc | Rajz: Csillag István

A francia szimfónia megújítója

Párizs, 1820-as évek. Beethoven, szerelem – e kettő kellett Hector Berlioznak ahhoz, hogy hosszan kihordott nagy tervét, az *Épisodes de la vie d'un artiste* címet viselő öttételes alkotását lezárja. Az 1830-ban bemutatott grandiózus mű, amely aztán a *Fantasztikus szimfónia* fedőnevet kapta, hosszú időre berekesztette a francia szimfóniairodalmat, hogy „előzékenyen” átadja az érdeklődés pezsgő terét az operának, amely hosszú időre lekötötte a párizsiak figyelmét. Évtizedek teltek el úgy, hogy alig néhány jelentősebb szimfónia született a fővárosban – és persze Franciaországban –, ezekről azonban mára alig tudunk valamit.

Am 1888-ban a láthatáron feltűnt egy új, egy *igazi* szimfónia. Miközben az Eiffel & Cie építész cég által kezdeményezett világhiállításí vistorony hónapról hónapra mintegy tizenkét méterrel borzolta magasabbra a párizsi konzervatívok kedélyzetét, a belgiumi születésű és anyai ágon német származású César Auguste Jean Guillaume Hubert Franck, a Conservatoire zeneelmélet- és orgonatanára befejezte a maga *D-moll szimfóniáját*. Jócskán túl volt már az ötvenen, de élete alkotói csúcsidejében élte: jószerével utolsó tizenvalahány esztendejében komponálta mindazt, ami miatt a francia zenetörténet meghatározó alkotójaként tartjuk számon.

A szimfóniát 1889. február 17-én mutatták be, korántsem egyöntetű lelkesedés mellett. A kor vezető karmestere, Charles Lamoureux kerekén visszautasította a művet, ezért a Conservatoire zenekara vállalta az előadást Jules Garcin vezényletével. (A párizsi zenei felsőiskola amúgy is arról volt nevezetes, hogy előszeretettel szóltatott meg olyan műveket, amelyek nem kifejezetten a jól bejáratott közönség tetszésére születtek.) A Franck-szimfónia fogadtatása ugyancsak vegyes volt: voltak, akik a darab archaizmusát, „dogmatikus” fejelemét, mások éppen az újításait hánytorgatták fel.

A *Szimfonikus variációk*, a zongorára (majd orgonára) írt *Prelúd, korál és fuga*, az *A-dúr szonáta hegedűre és zongorára* vagy az *F-moll zongoravintett* ismerői számára Franck *D-moll szimfóniája* egyfajta betetőzésnek számított, és a fiatalabb francia

zeneszerző-nemzedék különös csodálatát vívta ki. A hagyományosság és az új eszmeiség (meg persze a merőben egyéni harmóniai szellem) szerencsés konstellációba került Franck alkotásában, aki jószerével Liszt szimfonikus költeményeinek formavilágát tekintette mintaképnek. Alkotásának három, meglehetősen lazán formált tételét jól felismerhető tematikus rokonság kapcsolja össze, aminek nyomán Franck kompozíciós technikáját ciklikusnak is szokás nevezni (a zenei főtémák, bár továbbgondolásaikban végig kapcsolódnak, egy végső vonulatban nyerik el szintetizáló összefoglalásukat).

Az első tétel – a jól bejáratott szonátaformában megvalósítva – ugyanannak a zenei gondolatnak többféle megjelenési formáját kínálja, miközben Franck alkalmat ad arra is, hogy zenei példaképeire, Lisztre (jelesen a *Les préludes* alaptémájára), Beethovenre (utolsó kvartettje *Muss es sein?* zárótételére) vagy az orgona-anya Bachra (a B-A-C-H dallamrajzra) is gondolhasson figyelmes hallgatója. A második tétel a szimfóniák hagyományos scherzóját és lassú tételét egyesíti. A hangulatos darabot szép hangszerszólók jellemzik, a hárfa- és pizzicato-kíséret fölött angolkürtön „daloló” főtéma például valóságos az ember bőre alá dudorássza magát, hogy a tétel végére ugyanez a téma szenvedélyes, mindent elsodró tuttiban konkludálódjék. A finálé az előző két tétel zenei anyagát dolgozza fel mozgalmasan, színesen, hatásosan, a francki orgonaimprovizációs tapasztalatból is következő bőséges és elegáns modulációkkal.

Nehéz nem észrevenni, hogy Franck hangulatainak komoly, bensőséges vallásosság az alapzata, gyakran boldog vagy misztikus felhanggal, de sohasem könnyeden vagy humorosan. Szimfóniájának – vagy tizenkét kiemelkedő, szimfonikus komplexitású orgonaművének – hatása szerzője személyiségében is keresendő: César Franck a legkiemelkedőbb humánus, az egyszerűség, a vallásos érzelem és a szorgalom embere volt. A szertelenségtől és exhibicionizmustól mentes késő romantika éppúgy meghatározó jegye életművének, mint a feddhetetlen szakmai tudásból, erudícióból fakadó formai-harmóniai gazdagság.

AMPLITÚDÓ

E-MIL 20 címmel zajlott a kolozsvári Bulgakov Kávéházban az Erdélyi Magyar Írók Ligája irodalmi rendezvénye. A június 2-án kezdődő kétnapos eseménysorozat bő programkínálatában több kerekasztal-beszélgetés, szerzői est és Szentes Zágon tematikus plakátkiállítás is helyet kapott, továbbá ekkor adták át az írószervezet Méhes György Irodalmi Díjait: debütdíjban Fehér Imola, Méhes György-nagydíjban Molnár Vilmos részesült. Felléptek: Balázs Imre József, Botházi Mária, Demeter Zsuzsa, Egyed Emese, Erős Kinga, Horváth Benji, Kalli Ágnes, Karácsonyi Zsolt, Király László, Király Zoltán, Kuszálék Péter, Laczó Júlia, László Noémi, Lövétei László László, Márkus-Barbarossa János, Mile Lajos, Nagy Zalán, Orbán Attila, Papp Attila Zsolt, Sánta Miriám, Szántai János, Szentmártoni János, Szercey Szabolcs, Varga András és Varga László Edgár.

Június 2. és 5. között zajlott a Discuția Secretă nemzetközi irodalmi fesztivál nyolcadik kiadása Aradon, a Joy's Kávézóban. A fesztiválon hagyományszerűen az erdélyi magyar irodalom is teret kapott, ezúttal Fischer Botond, Láng Orsolya, Lövétei László László, Mărcuțiu-Răz Dóra képviselőjében, Márton Evelin társszervező moderálásával.

A *Helikon* is részt vett a Kolozsvári Ünnepi Könyvhéten: június 9-én délután hét órától két Szilágyi István-kötetet mutattak be a Bánffy-palota Tonitza-termében. Az *Agancsbozót* című regény újrakiadásáról és a Szilágyi István-albumról Demeter Zsuzsa, Fekete Vince, Gróh Gáspár és Pécsi Györgyi beszélgetett. Június 10-én Sántha Attila költő, szerkesztő, a hónap szerzője volt a folyóirat vendége: *Ágtól ágig* című verseskötetéről Papp Attila Zsolt kérdezte.

Az Erdélyi Magyar Írók Ligája társszervezője volt a Kolozsvári Ünnepi Könyvhétnek, tizenhárom eseményt rendezett meg az írószervezet. Felléptek: Balázs Imre József, Dimény H. Árpád, Egyed Emese, Fekete Vince, Fischer Botond, Király László, Koman Zsombor, Korpa Tamás, Láng Orsolya, László Noémi, Márton Evelin, Papp-Zakor Ilka és Szakács István Péter.

R. T.

HÍREK

ELŐFIZETÉS

A HELIKON IRODALMI FOLYÓIRATRA

Előfizető neve:

lakcíme:

e-mail címe:

számlázási cím:

Meddig szeretne előfizetni?

- Negyedéves előfizetés: 32 lej – 6 szám
 Féléves előfizetés: 63 lej – 12 szám
 Egyéves előfizetés: 126 lej – 24 szám

Hogyan szeretne fizetni?

- Banki átutalással szeretnék fizetni
 Postai úton szeretnék fizetni
 Külföldi előfizető vagyok

Postai úton történő előfizetés esetében

a postaszelvényre a címzetthez a következő megjegyzés irandó: *Redacția Helikon pentru Deák Judit*. Postacím: 400002 Cluj-Napoca, Str. Petru Maior nr. 7., ap. 4., Jud. Cluj.

Banki átutalással történő előfizetés esetében:

Banki adatok:
 Uniunea Scriitorilor din România • Cf.: RO2786991 • Cont: RO63 RNCB 0106 0005 0872 0001 • BCR – SUCURSALA CLUJ

A megjegyzéshez a következő szöveget szükséges bevezetni: *Abonament pentru Redacția Helikon*.

Külföldi előfizetőinket arra kérjük, hogy előfizetési szándékukat e-mailben (kvvari.helikon@gmail.com) vagy telefonon (0040-264 431 577) jelezzék.

Az előfizetői szelvényt postai vagy villámposta-címünkre várjuk.

Amikor a több valóban több

2022. május 18-án nyitották meg a Barabás Miklós Céh Maros megyei csoportjának nyolcadik éves tárlatát a Bernády-házban. A kiállításon Maros megyei vagy a régióhoz valamilyen szinten kötődő művészek alkotásait tekinthetik meg az érdeklődők. A május hagyományosan a termékenység hónapja, amely ebben az esetben a művészi, alkotói termékenységként értelmezhető, ezért a csoportos kiállítást mindig májusban tartják meg.

A tárlat két szempontból is különlegesnek tekinthető, egyrészt ez az első Maros megyei kiállítás, amelyet az egyesület új régiófelelősei szerveztek, másrészt idén körülbelül ötven művész állít ki, amely minden eddiginél több résztvevőt jelent. Az egyesület tagjain kívül számos meghívott, valamint fiatal, még egyetemi tanulmányait végző alkotó is bemutatkozhatott. Az egyesület egyik legfontosabb célja a fiatalítás, ezért a generációk közötti összhang megteremtése különösen fontos volt.

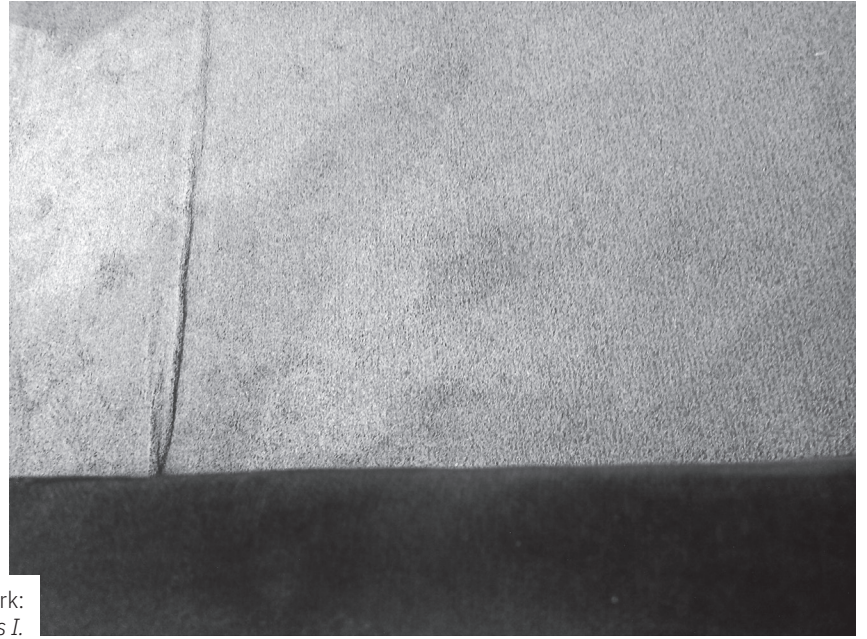
Ha egyetlen szóval kellene összefoglalnom, milyen ez a tárlat, a sokszínű jelzőt használnám. A közönség a festészet és a szobrászat mellett a kerámia, a textil, az üveg- és a fotóművészet világába is betekintést nyerhet. Bár körülbelül hetven alkotásban gyönyörködhetünk, a Bernády-ház mégsem tűnik zsúfoltnak, az igényesen berendezett, tágas kiállítótermekben mindenki megtalálhatja a szívének kedves művészeti ágakat, tematikát, szín- és formavilágot.

Talán nem meglepő, hogy több, az elmúlt időszak eseményeire reflektáló alkotást is láthatunk, és néhány megmosolyogtató társadalomkritika is akad közöttük. A bejáratnál rögtön egy bronzba öntött, Duchampot idéző vécepapír-guriga fogad minket. Ha már van papírunk, legyen véce is: Gyarmathy János *Csúcs* című szobra kíméletlen őszinteséggel mutatja meg, milyen világban élünk. A dolgunkat az illemhelyet alkotó apró, görnyedő emberi figurákra taposva végezhetjük el, és ha belenézünk a kis tükröbe, rájövünk, hogy mi is csak egy apró lánccsem vagyunk a nagy egészben.

Szőcs Zoltán-Zörgő *Az ember eredete* című munkája az oly sokszor látott capitoliumi farkas humoros újraértelmezése, amely mindent elmond az emberi mohóságról és a túlfogyasztásról.

Bocskay Vince *Európájáról* könnyedén eszünkbe juthat a willendorfi Vénusz, de a nőalak telt idomai már nem biztos, hogy az

ARTEFAKTUM

Fekete Zsolt-Mark:
Rothko parafrázis I.

egészséget és a termékenységet, sokkal inkább a mértéktelenséget, a folyamatos növekedés utáni vágyat jelentik.

Tordai Ede fotói sajátosan ötvözik a különböző vizuális művészeteket. A sejtelmes fényben megjelenő, szegekből megalkotott koronavírussal a művész hátborzongató képet fest az elmúlt két évünket meghatározó láthatatlan ellenségről.

Kuti Botond *Bellum* című festménye, és Csiky Szabó Ágnes *Violentia* című munkája a háború miatti megrázkódtatást fejezik ki. A két mű formavilága nagyon hasonló, érzékletesen ábrázolják a káoszt, a rettegést, a minden egész eltörtött lelkiállapotot.

Mureșan Gheorghe *Edison tiszteletére* címet viselő munkáját, a kritikus gondolkodást és az új ötleteket szimbolizáló villanykörtét szemlélve eszünkbe juthat, hogy világunkban a tudományos tények is megkérdőjelezhetőkké váltak, már abban sem bízunk, ami a modern ember számára a legnagyobb biztonságot nyújthatná.

Mindezek fényében örülnénk, ha Veress Gábor Hunor hatalmas *Escape* billentyűjét megnyomva elmenekülhetnénk a nyomasztó valóság elől.

A félelem, a járvány, a háború és a társadalmi igazságtalanságok mellett azonban a ragyogó színek, a könnyedség és a játékoság is jelen van a kiállítóter falain. Eperjesi Noémi a bezártságról és a bizonytalanságról

is élénk színekben tobzódva mesél. Kurjatko Tamás fából készült szobrait szemlélve közelebb érezhetjük magunkat a sűrű zöld erdőkhöz és az éledő, buja természethez. Nagy Attila *Viszontagság* című leheletfinom üvegalkotása a természet másik arcát, törékeny szépségét és mulandóságát juttathatja eszünkbe. Sajgó Ilona csipkékből és lágy, meleg színű anyagokból felépített kompozíciói és Bandi Kati szín pompás erdeje a világ összes borzalmát feledtetik a nézővel. Fábrián Gabriella nemezmunkái egy kedves, gondtalan mesevilágot idéznek, amelyben felnőttként is érdemes újra elmerülnünk.

A festmények közül a teljesség igénye nélkül kiemelném még Herman Levente *Te-kintet* című képét, amely Friedrich ködtenger fölött szemlélődő alakját idézi, Csóka Szilárd titokzatos nőalakjait, valamint Kákonyi Csilla vibráló színeit és dinamikus kompozícióit, a fotók közül pedig szeretném még megemlíteni Fekete Zsolt, Kuti Dénes és Bálint Zsigmond munkáit is.

A jól ismert mondas szerint a kevesebb néha több, de jelen esetben ez egyáltalán nem igaz, hiszen a Barabás Miklós Céh Maros megyei csoportjának éves tárlata bebizonyította, hogy annyiféle módon teremthetünk értéket, ahányan csak alkotunk, és bármilyen sötét hely legyen is a világ, a színeknek, a játéknak és a képzelet erejének mindig kitüntetett helye lesz benne.

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN | KARÁCSONYI ZSOLT: főszerkesztő – vers, műfordítás | DEMETER ZSUZSA: főszerkesztő-helyettes – kritika, tanulmány | Főmunkatárs: EGYED EMESE, KIRÁLY LÁSZLÓ | Szerkesztőség: HORVÁTH BENJI: Pavilon 420 | MÁRČUŢIU-RÁCZ DÓRA: Artefaktum, honlap | MÁRTON EVELIN: próza | PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú | DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár | RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő | SZENKOVICS ENIKŐ: korrektúra | Lapterv és számítógépes tördelés: IDEA PLUS, KÖNCZEY ELEMÉR, FAZAKAS BOTOND | Nyomda: MISZTÓTFALUSI KIS MIKLÓS REFORMÁTUS SAJTÓKÖZPONT | Szerkesztőség: 400002 Cluj-Napoca, str. Petru Maior nr. 7., ap. 4. | I. posta, Pf.: 245. | Telefon: (004) 0264 431 690, (004) 0264 431 577 | Villámposta: kvari.helikon@gmail.com | Honlap: www.helikon.ro | A lap megjelenését a HELIKON KULTURÁLIS EGYESÜLET támogatja – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE | ISSN 1220-6288

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale | Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.